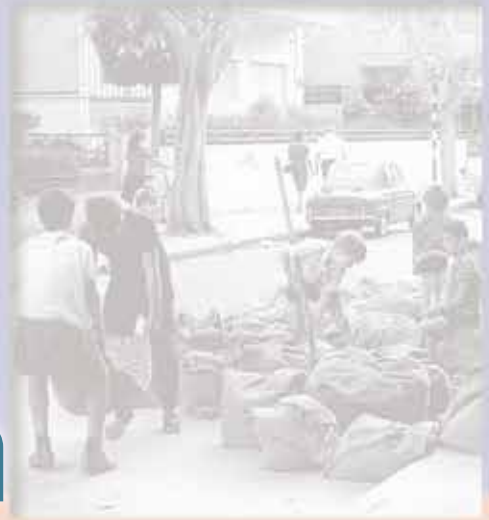

שמעון גולן

מיכאל הודל
גדולי המחשבה
הצבאית הקלסית

מלת
הקוד
ברברוסה

שער רביעי

מן המדף

ספרים שהטביעו את חותמם

כ־600 ספרים יצאו לאור עד היום בהוצאת **מערכות**. לא מעט נוספים נמצאים בימים אלה בתהליכים של עריכה, עימוד גרפי, הדפסה והפצה לחנויות הספרים. ספרים אחרים נמצאים בשלב השיפוט שלפני האישור להוצאתם לאור.

בעבר נהוג היה לתת את ספרי **מערכות** כמתנה לבר המצווה - כך שיש דור שלם שמדף הספרים שלו כולל כבר מימי נעוריו את ספרי ההוצאה.

ביקשנו מאישים שונים לבחור את הספר של הוצאת **מערכות** שהשפיע עליהם יותר מכול - זה שהותיר עליהם רושם מיוחד ושהם סבורים שעל מפקדי צה"ל לקרוא כדי ללמוד ממנו ולהעשיר את עולמם.

באוקטובר 2019 החליט הרמטכ"ל רא"ל אביב כוכבי לחייב קצינים בדרגת סא"ל ומעלה לקרוא ספרות צבאית מקצועית. בשער זה תמצאו את הספרים שראוי שייכללו בארון הספרים של כל מפקד בצה"ל.

מלחמה בשלוש חזיתות

קוב לוח ההתלסות בפיקוד תליון במלחמה

הטנקים עולים

נפוליאוון
אמרות המלחמה

פיקוד
משימה

מחוזות ומחוזותיה של
מפיסת הפיקוד המבווא

תל - חי

מורשח

ה. לידל הארט
שבות על המלחמה

אל - עלמיין

על
ה

קלע

אסירי
תקוה

מיכאל הודל
גדולי המחשבה
הצבאית הקלסית

פרופסור למוזיקולוגיה. לאחר שגויס לגדוד 61 הוא פנה לזלמן מרט, מפקד הגדוד, וביקש משימה מיוחדת. מרט הורה לו לתעד את דברי ימי הגדוד. הרישומים נשכחו, ונמצאו רק ארבעים שנים לאחר מכן, ואז הם יצאו לאור כספר.

כירושלמי, בן ירושלים, אני זוכר היטב את תקופת מלחמת העצמאות בעיר. אני זוכר כיצד נקרעה ירושלים, והרחובות שהיו לנו למגן ולמסתור הפכו לאימת צלמוות. אני זוכר את ההלם והכאב על נפילת ה"ה ועל נפילת גוש עציון ("מלכה [שם הקוד של כפר עציון] נפלה"). לא אשכח גם את אבי מתבונן בעשן העולה מבית כנסת "החורבה" בירושלים העתיקה - מתבונן וכואב.

כמעט עשרים שנה חלפו עד שנפתחו ב־1967 שערי ירושלים, העיר שחברה לה יחדיו, והחומה הפכה שוב למגדל של אור. מגיני העיר כיום חייבים ללמוד ולהכיר את ההיסטוריה של הגנת העיר ושל מגיני העיר לדורותיהם.

הספרות והספר היו מאז ומעולם נשמת העם היהודי ואחד הנכסים החשובים שלו. חשוב שקציני צה"ל יקפידו להעשיר את רוחם ועולמם. רק כך הם יהיו אנשים טובים יותר, קצינים טובים יותר - לוחמים המשלבים בחייהם ספרא וסייפא.

בשמונים¹ שנות קיומו של בית מערכות, תשע מהן במחתרת, הוא מספק לצה"ל את הספרא לסייפא. כתבי־העת וההוצאה לאור, הנכללים בבית ההוצאה, מלווים את האירועים הביטחוניים והצבאיים בישראל במבט ביקורתי, מפוכח וחד.

כתבי־העת והספרים מתעדים את ההיסטוריה הצבאית של ישראל, ומרחיבים את אופקיהם של הלוחמים והמפקדים באמצעות מיטב הספרות הצבאית והאסטרטגית.

באופן אישי בחרתי להמליץ לכם על ספרו של אמנון שילוח **אנו לך חומת מגן**.² הספר מביא את סיפורו של גדוד מוריה, גדוד 61, שהיה הבסיס לחטיבת עציוני הירושלמית בקרבות על ירושלים ובדרך אליה במהלך מלחמת העצמאות. הגדוד הזה לחם ברובע היהודי בירושלים והיה אחראי על ליווי שיירות לגושי ההתיישבות וביצע פשיטות לכפרים באזור ירושלים. מחלקת ה"ה, על טובי בניה שהיו לסמל של הישראליות ההולכת ונבנית, השתייכה אף היא לגדוד מוריה. מאוחר יותר, במהלך מבצע "נחשון",

סופח הגדוד לחטיבת הראל, והשתתף בקרב המכריע בקסטל. שילוח היה בימי המלחמה סטודנט לספרות עברית, למקרא ולספרות ערבית באוניברסיטה העברית בירושלים. לימים היה

¹ ראובן ריבלין כיהן בעת עריכת הספר כנשיא מדינת ישראל.
² אמנון שילוח, **אנו לך חומת מגן**, מערכות, תל־אביב, 1990.

עדינה שריון, מגלת העיר העתיקה, הוצאת מערכות, תל-אביב, 1949

הכותבת היא אחת המורות שהתנדבו לעבודה בקרב ילדי העיר העתיקה בתקופת המצור על ירושלים. שריון נכנסה אל בין חומות העיר בתחילת המצור ונשארה עד סופו.

אתה חש בכל שורה אשר בדפים אלה את הלמות הלב של סמטאות ירושלים על כל הנועז והכאוב שהתבלט בהן כ"מלכות איומה במשך שבועיים ימים רצופים: על מצבם הנפשי של התושבים המגנים והמפקדים הצעירים שנפלה על שכמם האחריות הרבה לגורל 1,600 זקנים, טף וחולים וכמאה פצועי מלחמה".

מתוך הספר:

הרובע היהודי בעיר העתיקה, שהצטמצם קצת מאז ימי המהומות הראשונים עקב הקרבות עם הערבים, היה מוקף שטח הפקר קטן: משני צדדים הבדילו בינו משכנות-הערבים, מצד שלישי בתי-ארמנים והרציון, וכפר השילוח מן הצד הרביעי. הייתה זו מין מלכות קטנה ומסוגרת בשטח של 200x200 מטר. על פני שטח ההפקר היו מפוזרות עמדות הצבא הבריטי, שמפעם לפעם ירה לעבר עמדותינו ולתוך הרחובות.

ב־13 במאי, ב־5:45 בערב, יצאו לפתע כל החיילים האנגלים את העיר העתיקה. כוחותינו, שהיו מוכנים לכך בימים האחרונים, החלו מתקדמים לעבר העמדות שנעזבו ע"י הצבא, ובמשך שעות מספר הצליחו לחזור לכל העמדות. התנגדות הערבים הנמצאים בעברם השני של שטחי ההפקר הייתה קטנה ביותר, וכן לא נמצא כל מוקש בעמדות שנעזבו (חששנו שהאנגלים מיקשו את העמדות לפני שנעזבו). הניצחון היה, אפוא, שלם באותו ערב, ומצב הרוחות היה יכול להיות מרומם לולא השמיע לנו הרדיו את בשורות האיוב הראשונות מכפר עציון.

אלחנן אורן, בדרך אל העיר - מבצע "דני", הוצאת מערכות, תל-אביב, 1976

כיצד נולד הכושר ההתקפי בצבא שנוצר ל"הגנה"? היכן טמונים הזרעים למסעי הבזק במערכותינו מאז תש"ח? המבקש לחקור את חבלי הלידה של המתקפה הישראלית במבצעה של מלחמת העצמאות, יעמוד מיד על הערך הייחודי של מבצע "דני", שכונה ע"ש דני מס, מפקד מחלקת ה"ה שאנשיה נפלו בדרכם לתגבר את גוש עציון המנותק.

מבצע "דני" היווה מתקפה רב-חטיבתית ראשונה של צה"ל נגד צבאות ערב הסדירים אחרי פלישתם. מהיבטים רבים הייתה זאת מתקפת בכורה לישראל: משימותיה נקבעו על-פי מדיניות ביטחון שגובשה בהפוגה הראשונה ובחרה את המרחב בין תל-אביב לירושלים כזירת המאמץ הצבאי העיקרי. המתקפה נמשכה ברציפות בכל "עשרת הימים", עד שהופסקה בכוח צו הפוגה של האו"ם. תחת מפקדה עוצבתית אחת, מפקדת "דני", אוגדו לראשונה ארבע חטיבות חי"ר יחד עם חטיבה משורינית, שהופעלה זו הפעם הראשונה. במבצע נכבשו שטחים נרחבים ומאוכלסים ופוגו תושבי לוד ורמלה. במהלך המבצע ואחריו עלו בעיות המאפיינות את מגעינו עם האו"ם, מאז ועד עצם היום הזה.

רא"ל (מיל') אביב כוכבי / על ספרו של פרופ' אליוט א' כהן

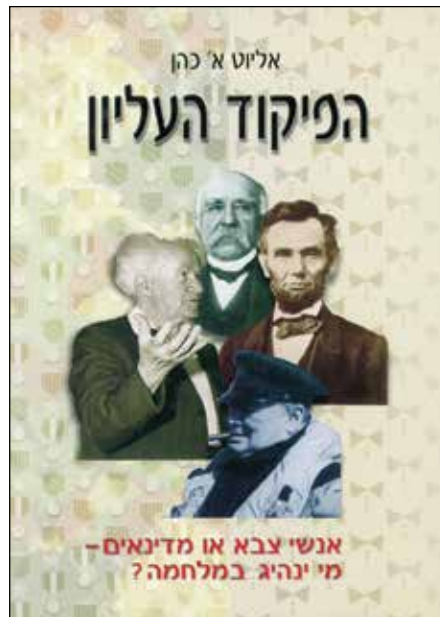
העיקרון השלישי הוא עקרון ההשתנות - שינוי תפיסתי ושינוי ארגוני הם ציוויים קבועים, ויש ליישם כדי להישאר רלוונטיים. ואכן, העיקרון של ההשתנות הקבועה הוא, המאפיין הבולט ביותר במציאות שבה אנו חיים. טבע העימותים משתנה, האיזומים פושטים צורה ולובשים אחרת, והעקרונות המוצגים בספר מקבלים משנה תוקף.

העיקרון ההשתנות הוא ציווי קבוע במיוחד בעת הנוכחית, ולנוכח זאת עלינו לפעול מתוך ביקורת עצמית, להטיל ספק בתהליכים הקיימים, לשאול שאלות, להסיק מסקנות ולהשתנות בהתאם. כך פעלנו כשגיבשנו את תר"ש "תנופה" וכך נמשיך להתוות את הדרך של צה"ל בשנים הקרובות. רק באמצעות מימוש המסקנות האלה וההתאמה של כל אחת מיחידותינו למציאות הביטחונית בהווה ובעתיד, נוכל להבטיח את ניצחוננו במערכה הבאה.

המחקר שעליו מבוסס הספר **הפיקוד העליון**¹ אינו עוסק במנהיגים מושלמים. המנהיגים שחקר כהן טעו, הסיקו מסקנות שגויות והתמקדו בעובדות לא חשובות. ואכן, מצביאים יכולים לטעות ויטעו - אך המפתח לניצחון טמון בהצגת שאלות, ביכולת לקיים תחקיר יסודי ואיכותי ובהפקת הלקחים.

הביקורת המרכזית של הספר היא על השמרנות המובנית בארגונים צבאיים, המקשה על המנהיגות הצבאית לפתח מענים יצירתיים כדי לעמוד ביעדים לא מציאותיים לכאורה של האסטרטגיה.

כהן מציג בספר שלושה עקרונות. הראשון הוא שאסור לנו להסתפק באמירה הידועה שלפיה על האסטרטגיה הצבאית לשרת את המדיניות - על המצביא להיות ער לסביבתו ולהבין את האופן שבו היא משפיעה על תוכניותיו ועל דרכי הפעולה שלו. העיקרון השני - בהירות המטרה מאפשרת את גמישות הפעולה.

¹ רא"ל (מיל') אביב כוכבי כיהן כרמטכ"ל ה-22 של צה"ל.

² אליוט א' כהן, **הפיקוד העליון**, מערכות, תל-אביב, 2003.

פילדמרשל מייקל קארבך, אדוני המלחמה, הוצאת מערכות, תל-אביב, 1965

גורלה של מלחמה נקבע במידה רבה על-ידי האנשים המפקדים על הכוחות בשדה המערכה. עוז רוחם של המצביאים ואופן ניהול הקרב על-ידיהם, קובעים את תוצאותיו לא פחות ולעיתים אף יותר מאשר האסטרטגיה של המדינאים והמאמץ העיקש של הלוחמים.

אדוני המלחמה ממלא פער בספרות הצבאית בלשון העברית, בהביאו ביוגרפיות קצרות - שהן בבחינת מעט המחזיק את המרובה - של מצביאים ידועים בשתי מלחמות העולם. היסטוריונים צבאיים מן השורה הראשונה כתבו באסופה זו את סיפוריהם של הגנרלים, האדמירלים ומרשלי האוויריה שעיצבו את פני המלחמה במאה העשרים, ושהשפעתם על החשיבה וההתפתחות הצבאית המודרנית היא מכרעת.

הספר מעביר לנגד עיני הקורא את מצביאיה הגדולים של המאה, על חולשותיהם ועל גדולתם, תוך שהוא פורס תמונה מקיפה ומפורטת של שתי מלחמות העולם. על רקע מלחמות אלה נבחנת יכולתם של המצביאים לנהל מלחמה בתנאים שלא היו ידועים קודם לכן - מלחמה כוללת והתחדשות טכנולוגית ללא תקדים. איש המקצוע והקורא הסקרן ימצאו כאן עניין ועזר רב בעובדות ובגישות הכוללות, כמו גם בהיבט האנושי אשר הספר מגולל בפניהם.

שמעון נוה, אמנות המערכה, הוצאת מערכות, תל-אביב, 1997

ספר זה מציע פרשנות לתחום הביניים של הידע הצבאי, המוצב בין האסטרטגיה והטקטיקה - "אמנות המערכה" - ועוקב אחר התפתחותה של המודעות המערכתית, עד התגבשותה לכדי תיאוריה רחבת ידיים.

הנחת היסוד של ספר זה היא שבתקופתנו, לראשונה מאז המהפכה הצרפתית, מתאפיינים תופעת המלחמה בכלל, ותחום המבצעים הצבאיים בפרט, בקיומם של תנאי מערכת: לכן נקרא אותן תופעות חייב להיעשות תוך הישענות על גישה מערכתית, וניתוחן חייב לעמוד בקריטריונים מערכתיים. יתר על כן, הטענה העיקרית המועלית בעבודה זו היא כי המכנה המשותף הבסיסי של אירועי הלחימה הקונוונציונלית במהלך 200 השנים האחרונות הוא העובדה שלחימה זו התרחשה במסגרת התחום - או, ליתר דיוק, הרמה - של המערכה. לכן הלחימה במבצעים שבהם יושמה גישה מערכתית, הן בתכנון והן בניהול כוחות הצבא, התאפיינה בהיגיון מבצעי בריא, וניתן להגדיר את ניהולה כ"אמנות המערכה". לעומת זאת, ההימנעות המתמשכת מנקיטת גישה מערכתית בתחום הניהול המערכתי במשך המאה ה-19 ובמהלך הרבע הראשון של המאה ה-20, גרמה לדיכוי כל חשיבה צבאית יצירתית בשל מנטליות מכנית של התשה - נטייה אשר השתקפה בניסיון להפעיל טקטיקה בקנה מידה נרחב.

בטיעון זה טמון החידוש של העבודה הנוכחית, שכן מרבית ההיסטוריונים הצבאיים במערב מפרשים אירועי לחימה מנקודת מבט טקטית או אסטרטגית באופן בלעדי: בעבודה זו ננסה לפזר את הערפל המחשבתי אשר אפף במשך זמן כה רב את התחום של מערכות צבאיות בכך שנציע פרשנות מדעית לאותו תחום ביניים של ידע צבאי, המצוי בין אסטרטגיה וטקטיקה ואשר ידוע כאמנות המערכה.

קיומו של הנגב הוא אולי ממשי יותר מקיומה של תל אביב". כאשר קוראים בספר ציטוטים מימי הקמת צה"ל, אי אפשר שלא להתפעל מהראייה המעמיקה של בן-גוריון באותה עת, שנשענה על שורשינו בעברנו כעם יהודי. מעוררת התפעלות גם ראייתו שהתאפיינה בחזון בנוגע לעתיד צה"ל ככוח המגן של המדינה היהודית הדמוקרטית.

בפקודת היום להקמת צה"ל באייר תש"ח (מאי 1948) התווה בן-גוריון את מבנה צה"ל וגם ציטט ממגילת העצמאות את החלק הנוגע למהות המדינה שזה עתה נולדה:

מדינת ישראל תהא פתוחה לעלייה יהודית ולקיבוץ גלויות; תשקוד על פיתוח הארץ לפי כל תושביה; תהא מושחתת על יסודות החירות, הצדק והשלום לאור חזונו של נביאי ישראל, תקיים שוויון חברתי ומדיני גמור לכל אזרחיה בלי הבדל דת, גזע ומין; תבטיח חופש דת, מצפון, לשון, חינוך ותרבות; תשמור על המקומות הקדושים של כל הדתות; ותהיה נאמנה לעקרונותיה של מגילת האומות המאוחדות. בלמדו ידיו לקרב, ובמחצו כוחות הרשע והזדון המנסים להרוס קיומו, גידולו וחירותו - ישא צבא ישראל בלבד את חזונו הגדול של נביאיו על הימים, בהם "לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה.

בדברים שנשא בן-גוריון בפני חיילי גיסות השריון בדצמבר 1962 הוא הדגיש את הערבות ההדדית: "צריך שכל העם בישראל ירגיש שאם נפגע משק עובדים על הגבולות - כאילו נפגעו תל אביב, ירושלים, חיפה, רמת גן או מקום אחר. כל ישראל ערבים זה לזה". בקריאת בספר החשוב הזה מתגלה הצופן הגנטי של מדינת ישראל, עם ישראל וצה"ל. מבין דפיו עולה הדמות של בן-גוריון כמנהיג שרגליו נטועות בשורשי העם היהודי מימי אברהם אבינו, וראשו בחזון העתיד של עם ישראל השב לארצו ומקים בה את מדינתו העצמאית.

במלאת 30 שנים לפטירתו של דוד בן-גוריון התכנס פורום מטכ"ל בראשותי בבית בן-גוריון בתל אביב לדיון על מורשתו. באירוע הזה קיבלו חברי פורום מטכ"ל את הספר **יחוד ויעוד - דברים על בטחון ישראל**² של דוד בן-גוריון בהוצאת **מערכות**.

ספר זה מונח על שולחני במשך שנים, וגם היום אני חוזר ומעיין בו מדי פעם כדי לחזור לשורשי החשיבה ביסודות של צה"ל כצבא ההגנה לישראל - הצבא של מדינת ישראל היהודית והדמוקרטית. הספר מאגד בתוכו את כתבי דוד בן-גוריון, נאומיו ודברים בהזדמנויות שונות לפני קום המדינה בנושאי ביטחון בכלל וצה"ל בפרט - שמהם מצטטים מפקדי צה"ל והעוסקים בביטחון ישראל עד היום. ציטוטים המבהירים "מאיפה באנו?" ו"לאן אנחנו רוצים להגיע?", כמו אמירתו כראש הממשלה וכשר הביטחון לרמטכ"ל רא"ל יגאל ידין: "רוח הלחימה של החיילים הישראליים הינה פרו של עץ, אשר שורשיו נעוצים ויונקים מהתשתיות ומהרבדים השונים של התחדשות ישראל הנמשכת זה למעלה ממאה שנים". בדבריו בפני סגל הפיקוד הכללי אמר בן-גוריון: "עלינו לטפח ידידות-עמים, אך לסמוך יכולים אנו רק על עצמנו. הדבר תלוי במפקדים שיהיו לנו. אם המפקדים יעוררו את האמון, את האהבה, את הדבקות בחיילים שלהם, תדע כל אם עבדיה שמסרה גורל בנה לידי מפקדים ראויים לכך". המשפט האחרון מתנוסס על הקיר בחדר הישיבות של המטה הכללי מעל ראש הרמטכ"ל.

ציטוט אחר המופיע בספר הוא מדיון שהתקיים לפני קום המדינה בוועד הביטחון. הדיון עסק בשאלה האם להשקיע את כוח המגן בהגנה על "הקיים" או להשתלט ולהגן גם על הנגב. בן-גוריון אמר בדיון: "מלחמתנו אינה הגנה על הקיים - כי, לדעתי אין 'קיים' בארץ במונח ההיסטורי של מילה זו. הקיים - אם עליו בלבד נגן - אינו אלא בית קלפים שיתפזר על ידי כל רוח מצויה ובלתי מצויה. לא אוכל לקבל הצעה שלא להגן על המדבר - באשר אנו חייבים בהגנת תל אביב. אם לא נעמוד על המדבר - לא תעמוד תל אביב.

¹ משה (בוגי) יעלון היה הרמטכ"ל ה-17 של צה"ל. לשעבר שר הביטחון.
² דוד בן-גוריון, **יחוד ויעוד - דברים על בטחון ישראל**, מערכות, תל-אביב, 1971.

בן-גוריון הפנה את קריאתו גם למפקדי הצבא ואמר שהקו המנחה בחינוך הצבא, הנוער והעם הוא הבנת הייחוד הלאומי הזה מבחינות מדינית וכלכלית, אבל בעיקר מבחינות מוסרית ורוחנית. ייחוד לאומי הוא זכות טבעית המוקנית לכל עם, אך בד בבד הוא גם אמצעי למילוי הייעוד. הייעוד המיוחד לתקופתנו, סבר בן-גוריון ב־1950, הוא קיבוץ הגלויות.

בכינוס מפקדי הגדנ"ע, שנערך בכ"ט בנובמבר 1951, סימן בן-גוריון את השליחות הכפולה של הצבא במילים חדות: "הוא גם שומר הביטחון והשלום של המדינה, והוא גם אחד המכשירים המרכזיים בחינוך הדור הצעיר ובעיצוב דמות האומה".

העיון באסופה הזאת מעלה כי עוברת בו כחוט השני תפיסה ברורה, חדה ועקבית בנוגע לייחוד של עם ישראל ובנוגע לייעוד של צה"ל לשמר את הייחוד הזה למען הדורות הבאים. במאמרי האסופה זרועים עשרות ציטוטים, בעיקר מספרי הנביאים, שעליהם הוא מבסס את הייחוד המוסרי, הרוחני והאינטלקטואלי

של העם ואת היותו חלוץ הקדמה הרוחנית של עמי תבל כולה. הקורא בספר אינו יכול להתחמק מן השאלה האם רעיונותיו של בן-גוריון רלוונטיים גם היום. כמו כן עולות השאלות הבאות: האם צה"ל מחויב עדיין לשליחותו הכפולה ולייעודו? האם מפקדיו יכולים להסתפק במילוי תפקידם הצבאי ובשמירה על העליונות הטכנולוגית והצבאית בכל הזירות, ולהותיר את מלאכת עיצוב החברה הישראלית לאלה המופקדים עליה באופן רשמי. בפרספקטיבה היסטורית, 70 שנות מדינה הן פרק זמן קצר למדי - הגם שחלו שינויים עצומים בפני המדינה: בגודלה, בעוצמתה, בכלים העומדים לרשותה ובמוסר של מנהיגיה. עם זאת, הייחוד הלאומי העברי נותר על כנו. אומה עברית, שערכיה מוסריים ואוניברסליים, היא עדיין בעלת ייחוד, וייעוד הדור נותר גם הוא בתוקף: לשמר את עצמאותה של האומה העברית מבחינות מדינית, כלכלית ורוחנית. על צה"ל מוטל עדיין לשמש כור היתוך וכלי לשילוב של בני כל העדות, הגלויות, המרחבים הגיאוגרפיים והמעמדות בחברה הישראלית. עוצמה צבאית וטכנולוגיה מובילה עשויות ליצור אולי קליפה עבה לאגוז, אך השבחת בשר הפרי ושימורו חשובים לא פחות ממנו, שכן ריקבון יפורר את הקליפה - עבה ככל שתהיה.

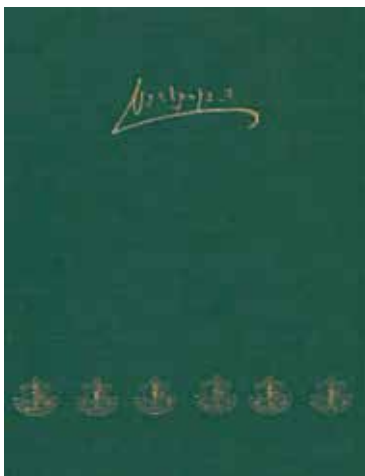
הוצאת מערכות פרסמה ב־1971 את הספר ייחוד ויעוד: דברים על בטחון ישראל - אסופת מאמרים, נאומים וכתבים של בן-גוריון על צבא וביטחון. רובם לוקטו ופורסמו בשל התפקיד המרכזי שמילא בן-גוריון בעיצוב צביונם של מדינת ישראל ושל צה"ל בראשית הדרך - עוד בטרם עברו את מבחן המלחמות.

הספר כולל 32 פרקים המתייחסים בין היתר לסוגיות על סדר היום, כמו הפלמ"ח, תגובות לחברי כנסת שמתחו ביקורת, חוק שירות הביטחון, שאלת עתיד ירושלים ועוד. מבין כל הפרקים ראויים בעיניי לעיון דווקא הפרקים הפרוגרמטיים, הטומנים בחובם את הגרעין הרעיוני של מהות המדינה הצעירה, בעיקר של ייעוד צה"ל ועל ייחודו.

"ייחוד ויעוד", המאמר המקיף ביותר שפורסם באסופה, מבוסס על הרצאה שנשא בן-גוריון בפני הפיקוד הגבוה של צה"ל על חינוך הצבא והעם. המונח "הפיקוד הגבוה של צה"ל" עמום למדי, אך נראה שהכוונה לקצינים מדרגת סא"ל ומעלה. מיד בראשית דבריו קבע

בן-גוריון כי לכל צבא בעולם יש תפקיד חינוכי, אבל לצה"ל יש תפקיד חינוכי מיוחד, שאינו דומה לזה של הצבאות האחרים. התפקיד החינוכי של צה"ל, פסק, נובע מן הייחוד ההיסטורי של האומה ומן הייעוד של התקופה המעצבת של המדינה. הייחוד ההיסטורי נובע בראש ובראשונה מקיבוץ הגלויות, כלומר, מן העלייה ההמונית בשנתיים הראשונות לאחר הקמתה של מדינת ישראל שבהן גדלה אוכלוסייתה פי שניים ומכך שקיבצה אליה יהודים מכל קצוות תבל. במבחן ההיסטוריה הוא חזה במדויק את השפעת קיבוץ הגלויות הזה על צביונה של מדינת ישראל עד היום. לכך הוא הוסיף את הייחוד האידיאירעיוני של עם ישראל, הנובע מערכי הרוח, התרבות והמוסר של נביאי ישראל. האומה העברית, קבע בן-גוריון, נאבקה לא רק על קיומה הפיזי אלא על חירותה מבחינות מוסרית ואינטלקטואלית גם בהיעדר עצמאות מדינית וכלכלית.

גם עתה, לאחר שהגיע עם ישראל לראשית תקומתו הממלכתית בארצו־מקורתו, לא יותר העם על חזונו ההיסטורי ועל מורשתו הרוחנית לשלב את גאולתו בגאולת אומות תבל, ולא ירוקן מתוכן את עצמאותו הלאומית מערכים הומניים ואוניברסליים.

ברברה טוכמן, אוגוסט 1914, דביר הוצאה לאור, תל-אביב, 1964

אוגוסט 1914 מאת ברברה טוכמן מספר על ערב פרוץ מלחמת העולם הראשונה ועל חודש הלחימה הראשון. יש בו גם הצצה מעניינת אל הרקע שהוליד את הראשונה שבמלחמות העולם ואל השלכותיה מאז סיומה הרשמי ועד ימינו - וזאת במשיכות קולמוס מעטות וקצרות, הדוחפות את הקורא לחשוב הלאה. הקורא חוזה במערכות הגדולות שהתרחשו ומבין כיצד נוצרה אותה מלחמת "דריכה במקום", אשר כבלה לארבע שנים מיליונים של לוחמים משני עברי החזית.

מתוך ההקדמה לספר:

"על כל מניין קוראי היסטוריה מובהקים ישנם ודאי אלף או רבבה קוראים הנכונים לשקוע בתיאורי מאורעות דרמטיים ורגעי מתח, דמויות ידועות שם או יוצאות דופן, הכרעות גורליות והתגלות תופעות בלתי צפויות באופי האדם ובתכונתם של עמים: ובייחוד כשתיאורים אלה מוגשים כמעין כתבה ז'ורנליסטית מזהירה - המבורכת גם בכישרון מספרים, עז צבעים ורחב תנופה. רק לעיתים נדירות קורה שהשתיים - הצגת מציאות היסטורית ו"כתבה" עוצרת נשימה - מתמזגות יחד לאחדות אחת. משהו מעין זה אירע בספרה של טוכמן.

ספר זה (שהופיע בארה"ב גם בשם "תותחי אוגוסט"), מוקדש לכאורה רק למאורעות ולמצבים של ערב פרוץ מלחמת העולם הראשונה ולחודש הלחימה הראשון. למעשה, הספר חורג ממסגרת זמן זו. הוא נותן לקורא הצצה לעומק - אל משמעותה הגורלית של מלחמה זו ואל השלכותיה הנרחבות. ברברה טוכמן משיגה זאת לא בהנמקות וניתוחים ארוכים, כי אם במשיכות קולמוס מעטות וקצרות, הדוחפות את הקורא לחשוב הלאה, אף בלי שיוזמן לכך במפורש."

מ' קלברט, אסירי תקווה, הוצאת מערכות, תל-אביב, 1955

מאז הופעת ספרה הראשון שקדה הוצאת מערכות לגולל בפני קוראיה - אנשי מגן עבריים, חיילי צבא הגנה לישראל ומפקדיו - את היריעה הנרחבת של "מלחמה בלתי שגרתית" לגילוייה השונים, החל בלחימה פרטיזנית וגמור בפעולות "קומנדו" בסוגיית "מבצעים מיוחדים". בסדרה זו, אשר כבר הקיפה מעשי לחימה מגוונים ומאלפים בשלוש יבשות ובארצות רבות, יתפוס עתה את מקומו הספר **אסירי תקווה**.

באסירי תקווה ניתן תיאור מה למבצע הצבאי האחרון של וינגייט, ונמתחים הקווים לפעולות ההמשך, אשר נתבצעו בידי יורשיו המיומנים - נתבצעו במידת יכולתם ובהשראת רוחו. הספר זכה להערכה נכבדה בעיתונות המקצועית והכללית כמקור עשיר למעשי מלחמה. מתוך ההקדמה של אל"ם מאיר זורע:

הספר **אסירי תקווה** - בו מתאר בריגדיר מיכאל קאלברט את הלחימה לפי האורח של "חדירה ארוכת הטווח", אשר פותחה עליידי הגנרל אורד צ'רלס וינגייט - הולם כך בראשוניותו. ראוי ספר זה, המתאר את מלחמת המעטים הנבחרים מול הרבים, לשמש למפקד העברי ציון דרך למלחמה עתידה נוסח זמננו של דוד בגלית. ובעיקר, שהניסיון שנרכש בבורמה מורה לנו שברצון עז ובאימון תכליתי ניתן להפוך כל חייל ללוחם הנבחר וכל עוצבה לעוצבה ארוכת טווח.

מסלול חייו הרכבי הביא אותו לראות את המלחמה מכל היבטיה: כחייל בצבא הבריטי במלחמת העולם השנייה; כמפקד בקרבות בירושלים במלחמת העצמאות עד תפקיד ראש אמ"ן במהלך מלחמת סיני; כחבר המשלחת הישראלית לשיחות על הסכמי שביתת הנשק ברודוס; כממונה על המחקר האסטרטגי במשרד החוץ וכיועץ לשר הביטחון; ולבסוף - כפרופסור וכחוקר בכיר באקדמיה. ניסיונו העשיר והשכלתו הרחבה באים לידי ביטוי בדרך שבה הוא מתמודד בספר עם בעיית התוכן - מה עיקר ומה טפל? ובעיית השיטה - כיצד לעצב ממצבור החומר מסכת מלוכדת? במילים אחרות, להבטיח שגם בין העצים הרבים נראה את היער.

והערה אישית: את פרופ' הרכבי פגשתי בחורף 1982/1981 כסטודנט בבית הספר למלחמה של הצי האמריקני בניופורט, רוד איילנד. הוא הוזמן כמרצה הבכיר בסדנה בין-לאומית בנושא ההרתעה בעידן הגרעיני. בערב שבת בביתי הוא דיבר על הספר שכתב באותה תקופה - **חזון, לא פנטזיה: לקחי מרד בר כוכבא וריאליזם במדיניות בימינו**. בספר הזה הוא אתגר את

נרטיב הגבורה שעיצבה הציונות למרד בר כוכבא, שתוצאותיו הביאו לגלות של 2,000 שנים. הרכבי הציג בספר תפיסה מדינית חלופית המאזנת בין כוח לדיפלומטיה. הספר עורר ויכוח נוקב בציבור הישראלי, והציב אתגר לתפיסת הביטחון של ישראל שבמרכזה עומד הכוח בלבד. אני זוכר את הלהט בדבריו כשתיאר את הטעויות שעשה בר כוכבא במאה השנייה לספירה, ושהביאו לגלות ישראל שנמשכה עד הקמת המדינה, ואת החרדה הכנה לעתיד המדינה בימינו.

מלחמה ואסטרטגיה הוא ספרו האחרון של הרכבי, והוא מהווה מעין סיכום ליצירתו האקדמית כולה. להערכתי, אילו הספר היה מתורגם לאנגלית, הוא היה הופך לספר חובה באקדמיות צבאיות ובמחלקות ליחסים בין-לאומיים באוניברסיטאות בעולם. אף שהספר נחתם לפני 30 שנים, הוא אקטואלי היום כפי שהיה ביום שראה אור.

ספרו של יהושפט הרכבי **מלחמה ואסטרטגיה** הוא אחד מספרי ההגות הצבאית החשובים ביותר שנכתבו במחצית השנייה של המאה ה-20. הקריאה בו קשה ומחייבת מחשבה. בפתח הדבר הבהיר המחבר שהספר הוא אסופת הרצאות שנשא במכללה לביטחון לאומי ובאוניברסיטה העברית בירושלים בנושא המלחמה. כעדותו: "אין בספר רעיון מרכזי [...] עיקר התרומה שלו תהיה בעצם הצגת המסכת בכללה".

ואכן ב־644 עמודים של כתב צפוף, כמעט ללא הערות שוליים, בוחן הרכבי באופן תמציתי את התפתחות החברה האנושית מבעד לפריזמה של המלחמות משתי נקודות ראות - כחוקר אקדמי וכפילוסוף, המתבונן מבחוץ על "מקורותיה, סיבותיה, סוגיה ומגמותיה" של המלחמה, וכמי שחודר פנימה אל תוך גופה ודן באסטרטגיה, שהיא דרך ניהולה, מאפייניה וצורותיה המשתנות.

לקוראי הספר, רובם כנראה מפקדים במהלך הכשרתם הצבאית וסטודנטים ליחסים בין-לאומיים או ללימודי ביטחון, מומלץ לחרוג מהנחיות המרצים המפנים ישירות אל הפרקים

המתייחסים לנושא הנידון בשיעור הקרוב, ולהקדיש זמן לקריאת שלושה פרקים שבהם מבהיר הרכבי את תפיסת העולם שהנחתה אותו בכתיבת הספר: **פתח דבר והקדמה לחלק הראשון - מלחמה** (עמ' 17-33), **ההקדמה לחלק השני - מחקר האסטרטגיה ולימודה** (עמ' 327-333), ו**סוף דבר - ההיסטוריה כתהליך למידה** (עמ' 607-613). הקריאה מומלצת על רקע קביעתו שבניגוד למדעי הטבע, שבהם "בכל דור נוצר מכנה משותף של ידע מדעי, המהווה בסיס שממנו יוצאים ועליו מוסיפים רובד חדש - במדעי החברה והרוח, מנגנון זה של ניפוי עצמי אינו פועל ואין קו התחלה משותף שממנו אפשר להתקדם. עודנו קוראים את אפלטון ואריסטו, ובדין שנמשך לעשות זאת". במילים אחרות, הרכבי אומר שכל אירוע הוא חלק ממסכת שלמה, ולכן הוא חייב להילמד כחלק מרצף ועל רקע התקופה שבה הוא מתרחש.

¹ עמי אילון כיהן כמפקד חיל הים וכראש השב"כ העשירי.

² יהושפט הרכבי, **מלחמה ואסטרטגיה**, מערכות, תל-אביב, 1990.

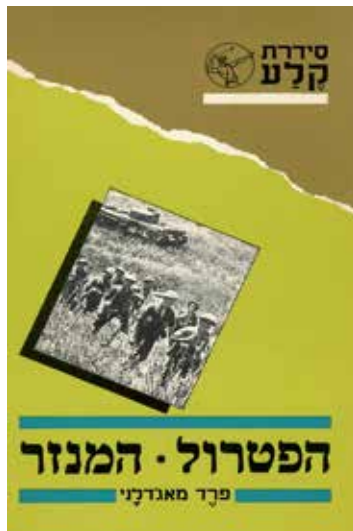
המנופח של המפקדים הבכירים, את השרלטנות של קציני מטה (הזלזול שלו בקציני מודיעין ולוגיסטיקה בולט לעין), את הקשר בין אלה המסכנים באמת את חייהם ובין הדרגים מעליהם, ואת אורך הרוח ההרואי של החייל הפשוט. כל אלה מתוארים בהומור דק ובאהבה רבה לדרג הלוחם באמת: הגדודים, הפלוגות, המחלקות והכיתות, וכמובן הלוחמים הפשוטים.

ניתן לדלות מן הספר ציטוטים רבים היכולים לתאר את הצבא הבריטי ב־1943 וגם את צה"ל כיום. למשל: "אנשי מודיעין אלה ידעו להעמיד פנים של יודעי כל ארורים, והגנרלים לטשו עיניהם בהערצה והאמינו לכל מילה שיצאה מפיהם" (עמ' 28); "בדרג הגדוד הגעת אל המלחמה. אף הדרגים האחרים היו מעורבים במלחמה, אך לא באורח דומה [...] - השרשרת הארוכה של משרדים ממונים קטנים והולכים - כל אלה חייבים היו להיות מעורבים במלחמה, על־מנת שימצא בה הגדוד. כדי שיהא לך חוד חנית, זקוק אתה לחנית; הגם שלעתים דומה היה כי נדרשת חנית ארוכה כדי לשאת חוד קטן ביותר. אולם היה זה משפט קדום המוגבל בדרך כלל בחוגם של אותם אנשים שהמקרה סיפחם אל החוד במקום אל החנית" (עמ' 15).

מג'דלני היטיב לתאר את האדם הלוחם ואת בדידת המפקד הלוחם, את ההתמודדות עם הפחד, את שחיקת הרוח ומריטת העצבים תחת איום מתמשך, ומעל לכול את המציאות שלפיה "מלאכת החיילות בדרגתה הגבוהה ביותר היא להיות, לא לעשות" (עמ' 133 - ההדגשה במקור).

קראתי את הספר בעת אשפוזי בבית החולים תל השומר לאחר פציעה בהיתקלות עם חזבאללה. הערותיי בגוף הספר נכתבו ביד ימין (אני כותב בשמאל). הכתב מעוות ורוטט, אבל הנפש מתרוננת לנוכח הריגוש שבקרב. נלחמנו בסבך הלבנוני מלחמה מלאת ריגוש ועתירת צבאיות על גילוייה המפעיעים, המרוממים, המתסכלים והמתופשים. בדיוק כמו קודמינו מכל אומות העולם - אנחנו, הלוחמים שהיינו מוכנים להקריב את חיינו, קיווינו שהמפקדים למעלה יודעים מה הם עושים ומעריכים נכונה את עלומינו.

מה לילד ולהוצאת מערכות? אבי היה איש צבא - סגן מפקד חיל הקשר (לא חיל הקשר והאלקטרוניקה, לא חיל הקשר, האלקטרוניקה והמחשבים, לא חיל התקשוב - אלא ברור ופשוט: חיל הקשר). באותה תקופה כל איש צבא בכיר היה מקבל את ספרי הוצאת מערכות במשלוח בדואר ישראל. פעם בחודשיים־שלושה היינו מקבלים לביתנו טופס דואר ירוק, ובו הזמנה לאסוף חבילה מסניף הדואר המרכזי בראשון לציון. המשימה החשובה הזאת הוטלה באופן קבוע עליי, הבן הצעיר. בנאוה רבה הייתי שם פעמי לפינת הרחובות רוטשילד-ז'בוטינסקי, עומד בתור ומקבל בחרדת קודש חבילת ספרים עטופה בקרטון דק. מיותר לציין כי החבילה הייתה נפתחת מיד, ולעיניי היו נגלים במלוא תפארתם הספרים החדשים של הוצאת מערכות. לעיתים הייתי נמלא אכזבה - ספרים טכניים, כמו טילים מונחים ונשק רקטי; אך על־פירוב היו אלה ספרים שהלהיבו את דמיוני: היורדים לקרב: הסתערות מן האוויר; המוסטנג הקופץ: גדוד פרשי אוויר בווייטנאם; פלוגה ד'; ניצחון בשיא הגאות: מערכת אינצ'ון-סיאול; ללא תקווה וללא פחד: לוחמת שריון באירופה; ועוד רבים אחרים - מיטב הספרות הצבאית העולמית. מאז, קריאת ספרי מערכות הייתה לי להרגל לדעתי, יש להדפיס

מחדש ולהפיץ ספרים מהימים הראשונים של ההוצאה: פשיטת וינגייט, אסירי תקווה, קומנדו החייל הטוב ועוד רבים טובים אחרים.

כשהייתי מפקד מחלקה החלה ההוצאה לפרסם את סדרת "קלע" - מיטב סיפורי הקרבות בעת המודרנית, רובם ממלחמת־העולם השנייה. בחרתי להתמקד בסיפור קצר - הפטרול² - מאת פרד מאג'דלני, שהיה קצין בארמיה השמינית של הצבא הבריטי. מאג'דלני, שנפצע וקיבל עיטור, מפליא לתאר משימה צבאית פשוטה לכאורה שהוטלה על מפקד פלוגה. המפקד לא היה מודע לכך שהמשימה דרשה מודיעין עדכני שאותו לא קיבל בשל תפקוד כושל של המפקדה הבכירה, ולכן הוא שימש במערכה כלי במשחק חסר סיכוי. המחבר מפליא לתאר את הטמטום הצבאי, את האגו

¹ יאיר גולן שימש כסגן הרמטכ"ל.

² פרד מאג'דלני, הפטרול - המנזר: שני סיפורי מלחמה, מערכות, תל־אביב, 1985.

ראסל אי גיוגלר, בהגנה, בנסיגה, בהתקפת-נגד,

הוצאת מערכות, תל-אביב, 1955

אוסף תיאורי הקרב האמריקני אשר מתוכו תורגמו ששת הפרקים מכונה היה במקורו **פעולות קרב בקוריאה** (וליתר הבהרה צורף אל שמו הציון: חיל רגלים - חיל תותחנים - חיל שריון). אכן, מותר היה גם להוסיף לשם הנ"ל את המילה "קטנות" - כי אם התיאור עוסק בגדודים, ואפילו בצוותי קרב הגדולים מגדוד, הרי בדרך כלל מתפרט סיפור המעשה למצביהם ולפעולותיהם של פלוגות או מחלקות, ואף של כיתות, קבוצות חיילים וחיילים בודדים. בכך טמון אחד הצדדים המעניינים והמאלפים ביותר שבאוסף זה, כי הדבר מאפשר לקורא להגיע אל מצבי היסוד ואל גורמי היסוד שבכל קרב - אל היחידה הזעירה ואל הלוחם עצמו. עם זאת, ברוב המקרים משולב תיאור קורותיה של היחידה הקטנה בתמונה המבצעית הרחבה יותר, ובמצב הכללי שהיה אותה שעה בזירת המלחמה או בגזרה מסוימת.

ההקדמה למהדורת המקור של הספר **פעולות קרב בקוריאה**

מתוך ההקדמה לספר:

תיאורי פעולות יחידות קטנות שבספר זה נכתבו בראש ובראשונה בשביל קצינים זוטרים, מפקדים שאינם קצינים וטוראים בצבא ארצות-הברית. הם נועדו לאו דווקא למעטים - כי אם לרבים. ספר זה מתאמץ לשים בידיהם את ניסיונותיהם של אחרים בשדה הקרב - התוהו ובוהו שבקרב, חשיבותה של המשמעת וההכרח באימון מציאותי מתמיד. וצריך לקוות כי בעקבות הקריאה על ניסיונות אלה, לא יופתעו אותם קוראים שטרם טעמו טעם קרב, ואף לא ייזהמו מפנישתם זו עם מציאות הקרב. וזאת לא משום שמחקרי קרב אלה יישנו ויחזרו אי פעם - כי אם משום שלא לה שקראו בהם יהיה מושג ברור יותר על טיב הדברים הצפויים להם. כלי ירייה אחד שצוותו מילא את תפקידו כראוי, מוקש אחד שהונח כדבעי, טווח אחד שנאמד כהלכה, ירי טיווח אחד שבוצע כיאות - מעט אור ברגע נתון, ענן אחד, חתיכת קרח אחת, שלולית מים אחת, עפר הדרך - כל אלה וכיוצא באלה עלולים להביא לידי ניצחון או כישלון בקרב זעיר, עלולים לגזור חיים או מוות.

אדוארד לוטוואק, אסטרטגיה של מלחמה ושלום, הוצאת מערכות, תל-אביב, 1947

רצונך בשלום, היכון למלחמה - אמירה ידועה זו מבטאת היטב את ההיגיון הפרדוקסלי המאפיין עימותים, אשר הבנתו היא הבסיס האיתן לבניית אסטרטגיה אפקטיבית.

בספר זה חושף אדוארד לוטוואק את ההיגיון המיוחד הזה של האסטרטגיה, מהרמה הטכנו-טקטית ועד לאסטרטגיה רבתי. הוא מסביר את הדינמיקה של ההיפוך בעימותים: כאשר מערכה שהתארכה מדי הופכת ניצחון לתבוסה, או כאשר מלחמה מובילה לשלום בעקבות התשה הדדית - אז אין עוד מקום לכל ההיגיון ליניארי מקובל.

הספר שזור דוגמאות רבות מהאימפריה הרומית ועד ימינו, מהמלחמות העולמיות ועד אירועים נקודתיים. עניין מיוחד יש בניתוח הפעלת הכוח האווירי במלחמת המפרץ שהמחבר היה שותף פעיל בתכנונה, ובבחינת המלחמה בקוסובו, שם באה לידי ביטוי מרבי תפיסת המלחמה ה"בתר הרואית" שפיתח.

שנים את השיטה הבסיסית שהוא נוקט כדי לשמור על המוכנות הכוננות למלחמה. הגישה המערכתית של תמרי קובעת שכדי להבין את התופעה בכללותה יש להתמקד במחקר הבוחן את תולדות תופעת המילואים בישראל, ולכן המחקר שלו מתבסס על מחקרים ארכיוניים.

מכאן נובעת גם טענתו השנייה. תמרי סקר עבודות מחקר סוציולוגיות העוסקות בתופעת המילואים בישראל, ומצא כי המחקרים הללו לא רק שלא הסתמכו על מחקר ארכיוני, אלא עשו שימושי במושגים אמריקניים ואירופיים הרווחים במחקר הסוציולוגי האוניברסלי, ותיארו באמצעותם תופעה ייחודית לצה"ל ולחברה הישראלית. לפיכך, לטענתו, הסוציולוגים לא יכלו לגעת בשורש העניין של תופעת המילואים של צה"ל. מכיוון שתופעת המילואים היא מרכיב מהותי כליכך להבנת צה"ל ייתכן שבשל חוסר ידיעה מתקשים החוקרים להבין את צה"ל ואת תפיסת הביטחון בכללותה. שתי הטענות האלה של תמרי ראויות לדיון מעמיק.

בסוף הספר מצטט תמרי את דבריו של אלכסנדר דאגלס יום, ראש ממשלת בריטניה לשעבר, בדוח ביקורתי שכתב ב־1967 שכותרתו "כוחות המילואים של בריטניה". יום עסק

בקיצוץ שנעשה באותן שנים בצבא בריטניה. הקיצוץ נעשה במספר אנשי הצבא, והיה נוח לאנשים שנשארו בשירות (כלומר, לא התקיים תהליך של התייעלות). הצעדים האלה ננקטו בעיצומה של המלחמה הקרה ויום הזהיר: "תבינו לאן אנחנו מידרדרים: אם היקף הצבא הסדיר שיעמוד לרשותנו יהיה קטן מכדי להתמודד במלחמה קונוונציונלית בהיקף נרחב, ונאבד את היכולת למלא אותו במהירות ביחידות המילואים, אנחנו למעשה גוזרים על עצמנו לעבור מיד מאירוע מלחמה קונוונציונלי, שאין לנו מספיק כוחות כדי להתמודד איתו, לאירוע גרעיני".

לפי הבנתי, קיום מסה כמותית פעילה, העומדת הכן לרשות צה"ל, ממשיך להיות נחוץ במתארי איום הייחוס המתפתחים בזירת המלחמה של ישראל. בעיצוב מגמות השינוי ראוי שהמטה הכללי של צה"ל ילמד וינתח לעומק את המחקר המרתק של תמרי.

בימים אלה שבהם מתקיימים דיוני המטה הכללי של צה"ל על מגמות חדשות לבניין הכוח, מציע הספר של תמרי (במיל') דב תמרי, **האומה החמושה**², נקודת ייחוס חיונית לדיונים. מאז הקמת צה"ל היה למערכי המילואים תפקיד משמעותי בבניין הכוח ובתוכניות הפעלת הכוח במלחמה, והדיון של תמרי בסוגיה מציע הרבה מעבר לסקירה היסטורית. מטרת הספר היא: "לבחון את מערכת המילואים הישראלית בפריזמה המשולבת של ההיסטוריה הצבאית, הארגון הצבאי, תורות הלחימה, אמנות המערכה והאסטרטגיה" (עמ' 13).

אופן הטיפול של תמרי בנושא הוא מופת לחקירה מערכתית והתבוננות ביקורתית על הנחות היסוד שכוננו את הקשר בין תפיסת הביטחון של ישראל לבין תפיסת תפקיד מערך המילואים וזיקתו למערכים הסדירים. תמרי מציג שתי טענות משמעותיות ביותר, ולכן מתמיה שהספר לא זכה לתשומת הלב הציבורית והאקדמית הראויה לו. הטענה הראשונה מוצגת בהקדמה (עמ' 9-10):

הדיון הציבורי בישראל [בעניין מערך המילואים] החל בעקבות הסכמי השלום עם מצרים וירדן, ולאור הסרתה של עיראק ממעגל האיום. דיון מסוג זה מן הראוי היה שיתבסס גם

על מחקר היסטורי על אודות אופן התגבשותה של מערכת המילואים בצה"ל. מחקר היסטורי שכזה אמור היה לבדוק את הנושא מראשית הקמתו של הממסד הצבאי ביסחוני, בימי המנדט הבריטי ואילך, מתוך התייחסות למערכת המילואים כאל מערכת המעצבת את צה"ל כולו. ספר זה נועד לייצר חלק מן המחקר החסר. מגמתו להציע מצע היסטורי לחשיבה אודות החלופות האפשריות לאופן התפתחותו של צה"ל.

טענתו של תמרי היא שכדי להבין את מכלול השיקולים שעיצבו את תפיסת הביטחון של ישראל ואת מדיניות הביטחון שלה יש להבין את הנחות היסוד

והאילוצים שבמסגרתם גיבש צה"ל את מערך המילואים. במילים אחרות, הבנת תופעת המילואים, התפתחותה והשתנותה היא תנאי הכרחי להבנת מדיניות הביטחון של ישראל. המגבלות המוטלות על צה"ל בהפעלת מערך המילואים מעצבות זה עשרות

¹ גרשון הכהן שירת בצה"ל מ־1973 והשתתף במלחמת יום הכיפורים. כיהן כמפקד המכללות ומפקד גיס.
² דב תמרי, **האומה החמושה - עלייתה ושקיעתה של תופעת המילואים בישראל**, מודן, בן שמן, 2012.

"מלחמה פראית לשלום"

אלוף (מיל') עמרם מצנע / על ספרו של אליסטר הורן

האם ניתן להפיק לקח היסטורי ממלחמת אלג'יריה? נראה שרב השונה על הדומה, אך עם זאת קיים לקח היסטורי בנוגע לשאלה האם הכובש יכול להביא לסיום סכסוך לאומי. הדברים נכונים גם במקרה שהכובש חוזר לארץ שלפי תפיסתו היא ארץ אבותיו, וגם אם כוחו הצבאי מאפשר את הכרעת היריב המתקומם. הורן ציטט את דבריו של הברון לאקיאיה שאמר כבר ב־1831: "כל עוד תחזיקו באלג'יריה, תהיו שרויים במלחמה בלי הרף באפריקה. לפעמים תדמו לעצמכם כי המלחמה תמה, אבל שנאתם של האנשים הללו כלפיכם לא תפחת כהוא זה".

גלי הטרור בישראל, הגובים מחיר כבד, גורמים לתבערה הולכת וגדלה - גם אם הארץ שוקטת לכמה ימים, חודשים או שנים בין גל אחד למשנהו. התבערה היא חלק מהסכסוך הישראלי-פלסטיני המתמשך גם אם אנחנו בוחרים להמציא לו שמות חדשים - אנתפאדה ראשונה, אנתפאדה שנייה, אנתפאדת יחידים, אנתפאדת סכינאים - ונותנים לו הסברים ותירוצים: ערפאת, אבו מאזן, הסתה במערכת החינוך, סכסוכים עם ההורים, השפעת חמאס. במילים אחרות, כולם אשמים ברעה הזאת, וכולם אמורים להתגייס לטפל בה - לעצור את הרוח הגבית, לעצור את ההידרדרות. ואנחנו? אנחנו ממשיכים להתעקש על אותם צעדים שכבר הוכח

שאינם יעילים: החמרת התגובה של הכוחות הצבאיים, הריסת בתים, הוספת מחסומים, ייעול המודיעין, הרחבת מוטת השליטה. כאילו עוד קצת מאמץ, עצימת העין הצופה, התעקשות שלא לגבש מטרה אפשרית ולפעול להסדר - יאפשרו לשמר את הסטטוס־קוו, או כפי שאומרים הפוליטיקאים "לנהל את הסכסוך".

איני מתיימר לדעת מה גרם לשני רמטכ"לים מוערכים להאמין שלימוד מן ההיסטוריה של מאבקים דומים (ושונים כליך) יתרום לקצונה הבכירה של צה"ל לראות נכוחה את המציאות. אני בטוח שהניעה אותם ההבנה שגם אם אנחנו נוטים לפעמים להפעיל כוח צבאי באופן בלתי מרוסן, המציאות מחייבת להכיר במגבלות של השימוש בכוח הזה.

זה המקום להביע הערכה רבה להוצאת **מערכות**, שגילתה אומץ לב אזרחי בהחלטתה לתרגם את הספר החשוב הזה ולפרסמו בעת שהתרחשה האנתיפאדה הראשונה.

הרמטכ"ל דן שומרון והרמטכ"ל גדי איזנקוט מצאו לנכון להעניק את הספר **מלחמה פראית לשלום**¹ על מלחמת העצמאות של אלג'יריה למפקדים הבכירים בצה"ל.

על עטיפת הספר נכתב: "מלחמת אלג'יריה, 1954-1962, [...] יצרה בצרפת תוהו ובוהו, והביאה אותה לפי התהום של מלחמת אזרחים". קיימים הבדלים גדולים בין המלחמה הזאת ובין העימותים המתנהלים היום. עם זאת, ניתן ללמוד רבות מן המלחמה, שבה צבא צרפתי מקצועי, מצויד היטב, מאומן ונחוש, אשר זכה לגיבוי מוחלט של הממסד הפוליטי ושל מיליון מתיישבים צרפתים באלג'יריה,

התמודד עם ארגונים סמי־צבאיים שהיו חלק מהאוכלוסייה המקומית ופעלו מתוכה. הזרוע הצבאית של המאבק לעצמאות (אף־אל־אן) הפעילה טרור אכזרי מאוד נגד התושבים המוסלמים של אלג'יריה ולחימת גרילה יעילה ונחושה נגד הכוחות הצרפתיים.

שתי תפיסות מנוגדות הובילו בדעת הקהל הצרפתית ובמחלוקת הפוליטית בנוגע לשאלה כיצד להתמודד עם גלי הטרור והאנדלרמוסיה באלג'יריה. התפיסה הראשונה הייתה שרק פתרון צבאי, כוחני ובלתי מתפשר יביא להרגעת המצב. התפיסה השנייה הייתה שאין דרך צבאית להכרעה ושהמחיר המוסרי־ערכי הוא בלתי נסבל,

ולכן יש לאפשר עצמאות מדינתית למוסלמים תושבי המקום.

האף־אל־אן נחל תבוסה קשה מבחינה צבאית. לאחר כישלונו בעיר הבירה אלג'יר, עבר הארגון ללוחמת גרילה בעיירות ובאזורים כפריים והרריים בפנים הארץ, אך הובס גם במערכה הזאת שנמשכה ארבע שנים. מחצית מלוחמי הארגון נהרגו או נפצעו במהלכה. שתי גדרות ההפרדה שהקימו הצרפתים על הגבולות עם תוניסיה ועם מרוקו חנקו את המורדים המותשים, ומנעו מהם לקבל תגבורת ואמצעי לחימה.

רק מנהיג עוצמתי כמו שרל דה גול יכול היה להבין שניצחון צבאי לא יביא לפתרון ארוך טווח. למרות הבטחותיו במהלך מסע הבחירות לנשיאות הרפובליקה החליט דה גול על נסיגה מלאה מאלג'יריה, ומימש באומץ רב את החלטתו לאחר שנבחר לנשיא צרפת. התנגדות הממסד הצרפתי והמתיישבים הצרפתים באלג'יריה וניסיונות כושלים להתנקש בחייו לא הסיטו אותו מן המטרה לסיים את השליטה על העם האלג'ירי.

¹ עמרם מצנע היה ראש מחלקת מבצעים במטכ"ל, ראש אגף התכנון ומפקד פיקוד המרכז.

² אליסטר הורן, **מלחמה פראית לשלום - מלחמת אלג'יריה, 1954-1962**, מערכות, תל־אביב, 1989.

ס.ס. פורסטור, האניה, הוצאת מערכות, תל-אביב, 1954

הספר **הָאָנִיָּה** מאת ס.ס. פורסטור בתוכנו וברקעו אינו רחוק מאיתנו. אין הוא רחוק מאיתנו בזמן - רבים עדיין הזוכרים את שנות מלחמת העולם השנייה. אין הוא רחוק מאיתנו במקום עלילתו - במרכזו של הים התיכון. אין הוא רחוק מגורלנו - כי על גלי הים התיכון הוכרעו, בעצם, לא במעט אף גורלות חזית המזרח התיכון, ואיתה - גורלות ארצנו ויישובנו. אך בעיקר קרוב הוא לנו במהות הדברים שהוא מתארם: האיש במבחן המשולש של ים, סכנה וקרב: מבחן החברות והשותפות: מבחן המשמעת ועמידת איש על משמרתו. הסיפור הקצר, יחסית, והבלתי מורכב, לכאורה, מעלה יריעת דמויות המשקפות כמעט כל תפקיד ומצב שבכוח ציי לוחם: מפקד, קציניו ועוזריו, סמלי סיפון וסמלי מקצוע, מש"קים לוחמים, ימאים ותיקים יותר וותיקים פחות, עזי אופי ורפי אופי, לוחמים מטבעם ומסתגלים תוך מאמץ. הוא מגולל כנגד עינינו תמונה נאמנה של טקטיקה ציית ושל תחבולות קרב, אך גם דמויות אדם ומבחני אופי - ובכך אולי עיקר ערכו. על כן ימצאו בו הקוראים גרעינים של אמת משכנעת ולקח מאלף.

כל צי - ומנהיגיו שלו. ואולם, אף על פי כן המשותף בין הציים מרובה על המבדיל. ולכן רבה חשיבותו של ספר זה, המגלם בתוכו פרשת חיים של אונייה לוחמת.

(מתוך דברי הקדמתו של אלוף מ' לימון, מפקד חיל הים).

יגאל אייל, **האינתיפאדה הראשונה**, הוצאת מערכות, תל-אביב, 1998

המרד הערבי, או ההתקוממות העממית של הקהילה הפלסטינית בארץ ישראל, בין השנים 1936-1939, היה המערכה המאורגנת הראשונה של הקהילה להשגת ישות מדינית עצמאית. היא בחרה לעשות זאת באמצעות התקוממות עממית ולחימת גרילה משולבת בפעולות טרור. לאחר שלוש שנות לחימה עקובות מדם, דיכא הצבא הבריטי את המרד. היה זה תהליך ממושך, רצוף מעלות ומורדות, משברים ומאבק סיזיפי באילוצים פנימיים וחיצוניים על דרך ההתמודדות עם ההתקוממות. שלוש שנות מאבק זה הסתיימו, מבחינת הבריטים, בניצחון צבאי ובכניעה מדינית. במאי 1939, עם התגברות סכנת המלחמה באירופה, פרסמה בריטניה את "הספר הלבן", שביטא שינוי במדיניותה כלפי הבית הלאומי היהודי בארץ ישראל.

בספרו זה בוחן יגאל אייל, מנקודת מבט שלא נבחנה עד כה, את תפקידו של הצבא במאבק מול ההתקוממות העממית הפלסטינית. בהתבססו על מקורות ראשוניים, שברובם לא נעשה שימוש מחקרי קודם, מתאר המחבר את הקושי בהגדרת המשימה שהוטלה על הצבא הבריטי, את מגבלות הפעלת הכוח, את שיטות הפעולה, את השפעת דעת הקהל, את השפעת המערכת החוקית ואת מערכת היחסים המורכבת בין הפיקוד הצבאי למינהל האזרחי ובין השלטון המרכזי בלונדון לשלוחותיו בארץ ישראל.

אף שמדובר במאורע היסטורי, שכמעט נשכח, יחוש הקורא הישראלי עד מהרה כאילו מדובר באירועים שהתרחשו זה לא כבר, וחשיבותם של לקחי העבר תזדקק מיד לעיניו.

של תפקיד הרמטכ"ל תוך דיון בתנאים המסייעים להצלחתו. דוגמה הממחישה את המקוריות של המחקר היא בחינת יחסי העבודה בין הרמטכ"ל לבין הדרג המדיני בנושא בניין הכוח.

בספר מוצגים מתחים בין יגאל ידן ובין דוד בן-גוריון על גודל הצבא (1952) וכן בין משה דיין ובן-גוריון על הפעלת השריון לפני מלחמת סיני (1956). בנוסף נידונה בספר העמדה של שלושה רמטכ"לים והתנהלותם בנוגע להקמת מפקדת חילות השדה (מפח"ש): הרמטכ"ל מוטה גור והרמטכ"ל רפאל איתן התנגדו לכך מול שר הביטחון עזר ויצמן ושר הביטחון משה ארנס, והנושא מומש על-ידי הרמטכ"ל משה לוי - רק לאחר שנודע לו כי הקמת המפח"ש היא תנאי למינויו. הפשרה שהושגה בין מפקדה של כוחות השדה (מפכ"ש) אצל הרמטכ"לים הקודמים לבין מפקדה לבניין כוח (מפח"ש) שהוקמה בתקופת לוי היא שהבטיחה את הקמת הגוף, שהפך בינתיים למפקדה ענקית של זרוע היבשה (מז"י). סיפור הקמת המפח"ש מציג דפוס פעולה דומה של שלושה רמטכ"לים שהדרג המדיני דרש מהם לבצע שינוי שעימו הם לא הזדהו.

תפקיד הרמטכ"ל הוא מוסד ממלכתי בישראל, והמתמנים לו הופכים לדמויות לאומיות. להחלטות הרמטכ"ל, לעצותיו לממשלה ולדימוי שלו בחברה הישראלית יש תפקיד מרכזי בביטחון המדינה.

העיון המחקרי המוצע בספר הרמטכ"ל - מחקר השוואתי של שישה היבטים בתפקודו של מפקד הצבא² הוא יוצא דופן - הוא אינו כולל את כל הרמטכ"לים, אלא חמישה-עשר מהם, והוא אינו עוסק בקורות החיים שלהם ובתפקודם הכללי אלא בוחן שישה נושאים עיקריים: היכולת של הרמטכ"ל להניע תהליכי שינוי בצה"ל לנוכח מצב חדש; היכרות שיש לרמטכ"ל כמפקד בזרוע היבשה עם אופן הפעלת חיל האוויר בתוכניות המלחמה ובמלחמה (ולחפך - ההבנה והידע של רמטכ"ל יוצא חיל האוויר בנוגע לזרוע היבשה); משבר אמון - הדינמיקה של איבוד האמון של הרמטכ"ל באלוף תוך כדי מלחמה; פיקוד על

הצבא במשבר בעקבות מלחמה הנתפסת ככישלון; הובלת שינוי מגמה בבניין הכוח; ויחסי העבודה בין הרמטכ"ל לדרג המדיני בנושאי בניין הכוח. כל אחד מן הנושאים האלה נידון בספר באמצעות כמה מקרי בוחן. בסיום מציע הספר ניתוח משולב

שער רביעי: מן המדף

לוקס פיליפס, אל-עלמיין, הוצאת מערכות, תל-אביב, 1967

ספרו של לוקס פיליפס, אשר פיקד על רגימנט במערכת אל-עלמיין, מסתמך על תיעוד מפורט של מקורות רשמיים ובה בעת שואב השראתו מרשמים אישיים, ובכך מצליח להאיר במדויק את המאבק הגדול באל-עלמיין מנקודת ראותו של חייל בגדוד לוחם.

בריגדיר פיליפס מתאר את המאורעות על רקע המדבר - החום הלוהט וחייהם הקשים של הלוחמים; אומץ לב בלתי שכיח ותעוזה רבה של שני הצדדים הלוחמים. כאן מועלה סיפורה של פעולת הטיהור המסוכנת של שדות המוקשים הגרמניים, שהגיעו לעיתים לרוחב של שמונה קילומטרים; של הסתערותה רבת ההעזה וההקרבה של הבריגדה המשורינת התשיעית, וסיפורה של מתקפת ההסחה האמיצה של האוסטרלים, אשר התקיפו בשטף במשך ארבעה לילות, עד שהביאו את עצמם ואת אויביהם לנקודת קיפאון.

בספר יש עניין רב לעוסק בלימוד רציני של היסטוריה צבאית, כמו גם לכל המעריצים מעשי גבורה בקרב.

¹ אפרים לפיד הוא איש תקשורת ישראלי וחוקר היסטוריה ציונית-יהודית. שימש דובר צה"ל, קצין מודיעין בכיר ביחידה 8200 ומפקד גלי צה"ל.

² מאיר פינקל, הרמטכ"ל - מחקר השוואתי של שישה היבטים בתפקודו של מפקד הצבא. מערכות ומודן, בן שמן, 2018.

גנרל בריגדיר מרשל, **גבעת "קדל-חזיר"**, הוצאת מערכות, תל-אביב, 1957

"ישנו סיפור צבאי, המרתק את הקורא בעלילתו. ישנם ספרי תורה צבאית, המנתחים מצבי מלחמה וחזיונות נפשו של אדם לוחם. וישנו סוג שלישי - שיש בו מן האחד וגם מן השני, אך עם זאת מחונן הוא באורח כתיבה מיוחד משלו ובחן משלו. ואין הוא רק מיזוגם של השניים, אלא אף בגדר סוג לעצמו, ויצירה חדשה: את הסוג השלישי הזה יצרה במידה רבה כתיבתו של גנרל ס.ל.א. מרשל ב־15-20 השנה האחרונות. ייתכן כי שיאו של מיזוג זה הושג בספרו בעל השם יוצא הדופן **גבעת "פורק-צ'ופ"**.

לאמיתו של דבר, אלה הם כמעט שני ספרים בכריכה אחת. רובו של הספר מוקדש לתיאור הקרב (או סדרת הקרבות) של פלוגות הרגלים המופעלות בזו אחר זו על אותה גבעה. כאן, בתנאי לחימה הנראים אולי ברגע הראשון ככלתי שגרתיים, עוברת לפנינו גלריה שלמה של נפשות פועלות, לוחמים פרטים, מפקדי משנה ויחידות שלמות, מחלקות ופלוגות.

זוהי לחימה של יום ולילה, קרבות המתנהלים על רקע התלים והנזקקים של ארץ גבעות ובקעות, המהווה את "גבעת קדל-חזיר" ושכנותיה על שלוחותיהן וסביבתן והם מתנהלים על רקע החפירות, הכוכים והכיפות המוגנות של ביצורי השדה ומוצבי המחפה שנמצאו

פזורים על פני נוף מבותר וגדוש מארבים זה. אכן, "היה זה בקוריאנה" - אך מצבים דומים, כישלונות דומים, פתרונות דומים, היחלצויות דומות, האם לא היו אופייניות כדור הלחימה האחרון, גם בחבלי ארץ אחרים ומרוחקים כביכול?

מיכאל הנדל, **גדולי המחשבה הצבאית הקלסית**, הוצאת מערכות, תל-אביב, 2011

את ספרו החשוב של מיכאל הנדל ניתן לראות כניסיון להחזיר עטרה ליושנה. תפיסתו של הנדל הייתה שיש להכיר את המחשבה הצבאית הקלסית, אשר הייתה בעבר ליבת התחום האסטרטגי, זאת לאחר שבעשורים האחרונים נדחקו לימודי הצבא לשוליים. תחילה נכללו לימודי הצבא במסגרת "לימודים אסטרטגיים". לאחר מכן, עם התפתחותה של תת-הדיסציפלינה המקיפה יותר של יחסים בין-לאומיים הנקראת "לימודי ביטחון" וההרחבה חסרת התקדים של המושג ביטחון - כמעט נעלמו מן התודעה. באוניברסיטאות בקושי מתעניינים בהם, ואילו הצבאות אינם נדרשים על-פי רוב להנות הצבאית כתשתית ללימוד המקצוע הצבאי, או כבסיס לגיבוש דוקטרינות ותוכניות צבאיות.

בעוד אינטלקטואלים צבאיים לא מעטים נטשו בשלהי המאה ה־20 את העיסוק בנושאים צבאיים לטובת יחסים בין-לאומיים כלליים יותר, אולי בשל ייאוש ממעמדה השוקע של המחשבה הצבאית, נמנה הנדל עם המעטים שדווקא העמיקו את המחקר וההוראה בתחום זה. הנדל קנה לו מעמד בכורה בתחום והפך לסמכות מרכזית בו. היצירות שלו, מקוריותו, סקרנותו, עומק מחשבתו, חריפות שכלו, השכלתו הכללית הרחבה באופן יוצאת דופן ויכולתו להעמיד דור של תלמידים וממשיכי דרך, שראו בו מקור השראה ולא נרתעו ממצגו הסוער, עשו אותו למורה ולחוקר מיוחד במינו.

אמנם קיימים הבדלים גדולים בין התרבות הבריטית לבין התרבות הישראלית ובין הקצין הבריטי האופייני לקצין הישראלי האופייני, ולכן חלק מפרקי הספר אינם רלוונטיים לצה"ל, למשל, הפרק "חינוך ופולחן נצרות השרירים". ואולם, יש להם כמה תכונות משותפות היכולות לגרום לכישלון בשדה הקרב, כגון סמכותיות יתר, חוסר היכולת לקבל החלטות, חוסר היכולת לזהות כישלון ופשטנות.

בעיניי, המעלה של הספר היא בכך שהוא פותח לקורא צוהר לעולם "הרך" של תכונות האופי של המפקד, שרוכן נרכשות בשגרה במהלך השנים, ושבסופו של דבר הן מכשילות אותו (ואת יחידתו) בשדה הקרב. קריאת הספר יכולה לפתח מודעות לתכונות האלה, ויכולה להשפיע הן באופן כללי על התרבות הצבאית והן על הכשרת המפקדים שלנו ועל הקריטריונים לקידום. לספר יש חשיבות גם בדיון על

עיתות חירום, בשדה הקרב, בכך שהוא מסייע לזהות תכונות של הפקודים שלנו וכישלון מתהווים ולפעול לתקן את המצב. במקרים רבים, אם הדבר אינו מגיע מן הרמה הממונה, על קציני המטה של המפקד ועל פקודיו הישירים להאיר את עיניו בנקודות העיוורון שלו ולהזהירו מפני התכונות העלולות להכשיל אותו ואת יחידתו בקרב.

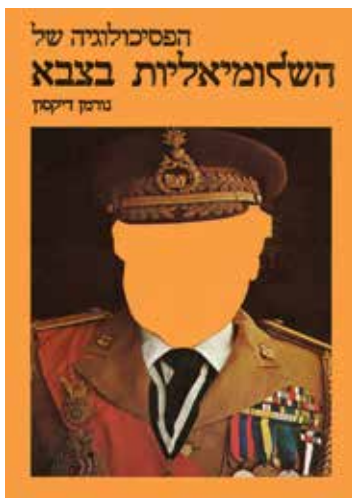
המסר העיקרי של הספר הוא: "אותם מאפיינים עצמם הנחוצים לשם עריכת מלחמה - היכולת לסבול מצבי אי-ודאות, מחשבה ופעולה ספונטנית, מוח פתוח לקבלת מידע חדש, גם אם אינו נעים ומאיים - הריהם היפוכיהם הגמורים של המאפיינים שאותם מגלים האנשים הנמשכים לאפשרויות של שליטה ולסדר שמעניק המיליטריזם" (עמ' 199).

בשנת 2006, לאחר מלחמת לבנון השנייה, עסקתי רבות בלימוד לקחי המלחמה לקראת כניסתי לתפקיד מפקד חטיבת מילואים. תחקירי המלחמה ברמות השונות הובילו לתחומים הסטנדרטיים של מקצועיות ושל בעיות בפיקוד ושליטה. בשלהי 2006 שררה בחברה הישראלית בכלל, ובמערך המילואים בפרט, אווירה של חוסר אמון בכשירות של הצבא, מצב הימ"חים היה ירוד, והאימונים לקו בחסר. הרושם שלי היה שכל התחקירים שקראתי לא עסקו באחד המרכיבים העיקריים של היכולת לנצח בקרב: הבנת נפש המפקד בקרב. באותה עת נחשפתי לספרו של דיקסון -

הפסיכולוגיה של השלומיאליות בצבא²

כמו דברים רבים אחרים בצבא, הספר נחלק לשלושה חלקים. בחלק הראשון מנותחים כישלונות, בעיקר בהיסטוריה הצבאית של בריטניה, שנגרמו כתוצאה מ"שלומיאליות" של המפקד. בחלק השני מנותחות הסיבות לשלומיאליות הנובעות מן התרבות הארגונית של הארגון הצבאי המצמיח מפקדים שלומיאליים, ובחלק השלישי מנותחת הפסיכולוגיה של המפקד הבודד.

לדעתי, התרגום של המילה incompetence לשלומיאליות מחטיא את המטרה. המילה שלומיאליות, בעיקר בשימוש שלה במקורה ביידיש, מתארת אדם לא יוצלח שמלכתחילה לא היה צריך להתקדם בצבא. האשמת מערכת מיון קלוקלת, המקדמת דווקא את הקונפורמיסטים, עושה הנחה לתופעה. הספר מתאר את המאפיינים של התרבות הגורמים לכך שהיא מגדלת ומעצבת תכונות של מפקדים שאינם מתאימים לתפקידם בעולם של אי ודאות וחיכוך הקיימים בשדה הקרב. נראה לי שתרגום נכון יותר של המילה incompetence הוא אי-כשירות.

¹ ארי סינגר כיהן בעת עריכת הספר כקצין מילואים ראשי.

² נורמן דיקסון, הפסיכולוגיה של השלומיאליות בצבא, מערכות, תל-אביב, 1979.

יחס אבהי מאידך גיסא. את כל אלה עשה תוך דבקות במשימות וחתימה למגע עם האויב החמקמק, לוחמי הגרילה.

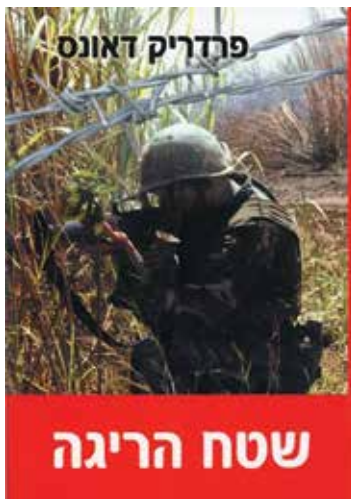
המחבר מתאר את הוויית הקרבות בווייטנאם מגובה ”עשב הפיל” באופן המזכיר כמעט דוח תחקיר לאחר מבצע. המלחמה המתוארת בו אנושית ומציאותית ואינה רומנטית והרואית. הספר

גדוש בתיאורים של פגיעות הכדורים בחול, של השיחות בקשר ושל התלחשויות הלוחמים בסבך ובאבק שהעיפו להבי המדחפים של מסוקי היואי שפינו את הפצועים ואת הגופות. התיאורים כליכך ריאליסטיים עד כי ניתן כמעט להריח את זיעת הלוחמים בחום ובלחות הבלתי נסבלים של וייטנאם, וניתן כמעט לשמוע את צרצור הציקדות מבין העצים בלילות החשוכים שבהם כל תנועה בסבך מעוררת פחד.

שטח הריגה הוא ספר חשוב לכל מ”מ ומ”פ - זאת משום שהוא עוסק בחוויית הקרב באופן אמין. אין בו פרשנות מלומדת על האסטרטגיה של מזכיר ההגנה מקנמרה וגם לא מילים גבוהות על התקפות דיוויזיוניות,

אולם הוא מיטיב לתאר מציאות שיכולה להיות דומה למציאות בה יתמודדו לוחמי המחלקות והפלוגות של צה”ל בלחימה נגד ארגוני הגרילה בלבנון ובעזה.

הספר, שכבר הודפס בעבר בכמה מהדורות, יצא עתה בהדפסה מחודשת ביוזמת המכללה לפיקוד טקטי. לספר נוספה הקדמה מאירת עיניים וחשובה מאת אלוף איתי יורוב, מפקד המכללות. בהקדמה עומד יורוב על נקודות הדמיון בין הטקטיקה במלחמת וייטנאם לאתגרים הניצבים בפני לוחמי צה”ל בשנים הקרובות.

ביום רביעי, 13 בספטמבר 1967, נשלח סג”ם פרדריק דאונס מאילינוי, בן ה-23, שהיה נשוי ואב לשתי בנות, לפקד על מחלקת חי”ר בווייטנאם. דאונס האמין ביכולתו המקצועית, היה חדור תחושת שליחות וכושרו הגופני היה טוב אבל היה חסר ניסיון קרבי. הוא התייצב בפני מפקדו מעתה והלאה - מפקד פלוגת דלתא, סרן הרולד סלס.

באותה תקופה שירתו בווייטנאם קרוב ל-460 אלף חיילים אמריקנים, אולם מכיוון שתוחלת החיים של מ”מ חי”ר בווייטנאם הייתה קצרה מאוד, היה מחסור חמור בקצינים האלה.

בספר שכתב - **שטח הריגה** - הציג דאונס את המחשבות שחלפו בראשו: ”כיצד אני תחת תחת אש? האם אוכל להתגבר על פחד המוות? על אחריות הפיקוד? האם ייתנו בי האנשים את אמונם ויתגאו לשרת תחת פיקודי? האם אוכל לקבל את ההחלטות הנכונות תחת אש? האם אכזיב אותם ואת עצמי?” והוסיף: ”כל האימונים שבעולם לא יכלו להמציא תשובה לשאלות הללו.”

הרהורים דומים לאלה של דאונס חולפים מן הסתם בראשיהם של כל הקצינים הצעירים בטקס הסיום של בית הספר לקצינים בה”ד 1.

מאז המפגש שלו עם המ”פ בלב קרחת ג’ונגל במרכז וייטנאם עד פציעתו הקשה ארבעה חודשים לאחר מכן עמד דאונס למבחן שאין קשה ממנו - מבחן האש. הוא הנהיג במקצועיות ובנחישות את מחלקתו בפטרולים של ”חפש והשמד” בשורה של קרבות והיתקלויות עם לוחמי האויב - אנשי ארגון הווייטקונג. הוא שימש לאנשיו דוגמה ומופת, הובילם בקשיחות מחד גיסא תוך גילויי

¹ גדעון שרב היה מד”ר המכללה לפיקוד טקטי בעת עריכת הספר.
² פרדריק דאונס, **שטח הריגה**, מערכות ומודן, בן שמן, 2019, עמ’ 39.

הודות לשירותו במשך שנים רבות ביחידות האיסוף והמחקר של אגף המודיעין היטיב מלובני לנתח את צומתי החיכוך בין צבא עיראק ובין צה"ל. להשתתפות הישירה של עיראק בקרבות נגד ישראל במלחמת העצמאות, במלחמת ששת הימים ובמלחמת יום הכיפורים יוחד מקום בספר, אך מכיוון שעיראק היא מדינה ערבית גדולה ומרכזית משך צבאה את תשומת הלב של מקבלי ההחלטות בישראל במשך כל השנים. צבא עיראק, שהיה במהלך שנים הצבא הגדול במזרח התיכון לאחר צבאה של ישראל, היה במוקד החשש של ישראל מפני חזית מזרחית אימתנית.

בספר ניתן תיאור חי ונעשה ניתוח צבאי מדויק של שלוש המלחמות הגדולות של צדאם ח'סין: המלחמה נגד איראן בשנים 1988-1980, מלחמת המפרץ בשנים 1988-1991, והמערכה האחרונה שהובילה לנפילת משטרו ב־2003. ואולם, הייחודיות של הספר היא בעיקר בעובדה שהוא משרטט את הדיוקן של צבא ערבי בראי עצמו. כך הופך הספר לסזנה של בחינת המקורות הגלויים והאופן שבו ניתן להבין כיצד הצטייר הצבא העיראקי בעיני מעצביו ומנהיגיו. לא בכדי זכה המפעל של אל"ם מלובני בפרס יצחק שדה לשנת 2010.

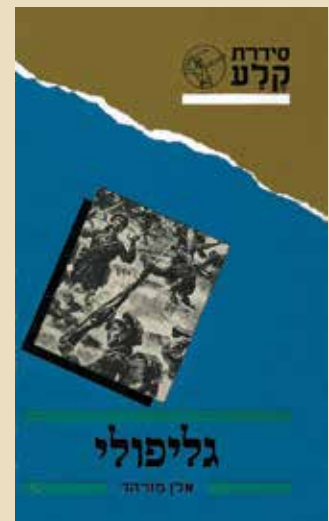
הספר מלחמות בבל החדשה: עלייתו ונפילתו של הצבא העיראקי בעת החדשה הוא ראשוני וייחודי מסוגו, בוודאי בשפה העברית. זו ספרות קלסית צבאית במיטבה הנכנסת לקרביים של צבא ערבי ומשרטטת את דיוקנו בראי עצמו. בכ־900 עמודים גדושים (בכלל זה מפות מפורטות ותמונות) מגולל הספר תמונת פסיפס מרתקת של הצבא העיראקי המודרני במקביל לקורות המדינה העיראקית.

המחבר, אל"ם (מיל') פסח מלובני, איש מודיעין ותיק, טווה את הספר ביד אמן. שליטתו המלאה ברזי הסוגיה הנחקרת ובקיאיותו הרבה בענייני צבא ומדינה בעולם הערבי חברו יחד למחקר חסר תקדים בהיקפו ובאיכותו. כל המתעניין בקורות המדינה העיראקית המודרנית או ביחסי צבא ומדינה במזרח התיכון ישאב ידע והשראה רבים מספר זה. סיפורו של הצבא העיראקי במשך 82 שנים - מאז הקמתו ב־1921 עד קריסתו ב־2003 - ניצב אמנם כעמוד שדה כרונולוגי ותמטי בלב הספר, אך מסביבו ניתן להפיק תובנות חדות ומעמיקות על מבנה החברה העיראקית, יחסי הכוחות המשתנים בה, בייחוד בתקופת החתחתים של הרוזן צדאם ח'סין.

אלן מורהד, גליפולי, הוצאת מערכות, תל־אביב, 1966

מבצע גליפולי תוכנן כגישה עקיפה אסטרטגית - ניסיון להתגבר על קיפאון המערכה העקובה מדם בפלנדריה ובצרפת. מטרתו הייתה פריצת מצרי הדרדנלים ביבשה ובים, כיבוש קושטא (איסטנבול) ופתיחת הים השחור למעבר אוניות אספקה ונשק לרוסים כדי לזרז את הניצחון בחזית המזרחית.

אלן מורהד, ההיסטוריון האוסטרלי הנודע, משחזר בכישרון רב את הדרמה של מערכת גליפולי, על ההיסוסים הגורליים ועל ההזדמנויות שהוחמצו בה. הוא מתאר את קורות הגדודים שנלכדו בתוך שטח צר בין חוף הים ובין מדרונות ההרים, נתונים להפגזה מתמדת, ומבליט את גבורתם, העלאנושית לעיתים, של החיילים מן השורה. הטרגדיה שימשה רקע לסרט אוסטרלי עטור תהילה. לקורא העברי עניין מיוחד במערכת גליפולי, שכן בה השתתפה, לראשונה בזמננו, יחידה צבאית יהודית - "גדוד נהגי הפרדות".

¹ עוזי רבי הוא ראש מרכז משה דיין לחקר המזרח התיכון ואפריקה באוניברסיטת תל־אביב.
² פסח מלובני, מלחמות בבל החדשה - עלייתו ונפילתו של הצבא העיראקי, מערכות, תל־אביב, 2009.

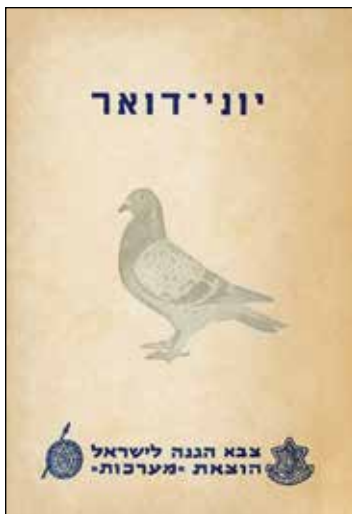

הוא ענה לי: "כתבו כליכך הרבה דברים לא נכונים על הקרב בסן סימון, אז לא יקרה כלום אם גם תוסיף לשם יונאי שלא היה במציאות".

הספר **יוני דואר**² סייע לי רבות בתחקיר שערכתי לקראת כתיבת הרומן **יונה ונער**. כבר ב־1940 יצאה לאור חוברת הדרכה לטיפול ביוני דואר.

הספר **יוני דואר** כולל הסברים על היונים, מבנה גופן, צורת הכלוב שלהן ואופן הטיפול בהן. היונה ניחנה ביכולת לעוף אל היעד שלה. לאחר שהיא נכנסת לשובך, המבנה המיוחד שלו מונע ממנה לצאת ממנו. כדי לשכנע את היונים להיכנס לשובך נהגו לפתות אותן במזון מיוחד. כצפוי מספר שפורסם על־ידי צה"ל, לא נכתב שהמזון שניתן ליונים הכיל חשיש.

סמוך לכתיבת הספר עברתי לביתי החדש באלוני אבא. בתחילה חשבתי להקדיש את הרומן לחיים חדשים שמתחיל אדם כשהוא עובר לבית אחר, אבל כשהתחלתי להכיר את נושא היונים המבויתות, השתנתה העלילה. כדי ללמוד את הנושא על בוריו נפגשתי עם יונאים ושמעתי את סיפוריהם. את הפרטים הטכניים ליקטתי מתוך **יוני דואר**. גם השער של **יונה ונער** (בהוצאת עם עובד) הוא עיבוד צבעוני של תמונה מהספר שיצא בהוצאת **מערכות**, ואזכור לכך מופיע בפתח הדבר של הספר.

ב־1953 הופיע בהוצאת מערכות הספר **יוני דואר** במטרה להפוך את חֻבְבֹת³ יוני הדואר לעממית יותר ולהפיצה בקרב הציבור, ועל כך תעיד הפנייה בתחילת החוברת: "חוברת זו נושאת אופי צבאי, אך עליה למלא תפקיד בעל חשיבות ממדרגה ראשונה - עליה להחדיר את חובבות יוני הדואר בקרב אזרחי ישראל".

חמש שנים לאחר מלחמת העצמאות, המלחמה היחידה במלחמות ישראל שבה היחידה שבה נעשה שימוש ביוני דואר, פורסם הספר. כאשר החלטתי לשזור יונים ויונאים בעלילת ספרי, היה ברור שמבחינת הזמנים תתרחש העלילה במלחמת העצמאות. אגב, בקרב בסן סימון, המשמש רקע לעלילת הספר, לא נעשה שימוש ביונים. עדכנתי את אליהו סלע ("רעננה"), אחד המפקדים הנערצים של ה"הגנה", כי כוונתי לעשות שימוש בדמות של יונאי בספר **יונה ונער**, שבו מתואר הקרב על מנזר סן סימון בירושלים.

¹ מאיר שלו הוא סופר ופובליציסט ישראלי.

² חיל הקשר, יחידת היונאים (עורכים), **יוני דואר - ספר עזר ליונאים**, מערכות, תל־אביב, 1953.

³ הצורה התקנית בעברית היא "חובבנות" ומשמעותה היא "עיסוק בדבר ללא הכשרה מקצועית". לעיתים משמשת המילה "חובבנות" במשמעות שלילית (אתר האקדמיה ללשון העברית), ולכן נשמרה הצורה "חֻבְבֹת".

"כנגד כל הסיכויים"

תא"ל (מיל') שמעון חפץ / על ספרו של דוד (דודו) הלוי

כמפקד הקפיד להימצא תמיד קרוב לחטיבה המובילה בקרב - בעיקר ברגעי משבר קשים. ביטוי לתחושותיו נתן רק לאחר הקרב. הוא עבר בין הלוחמים והמפקדים והשרה ביטחון, חום ואהבה על האנשים - "רעות השריונאים". גילויי הרעות האלה הפיחו את רוח חיל השריון שאותו שיקם כמפקד גיסות השריון וכמפקד הראשון של גיס 479. הוא הגדיל פי שלושה את השריון ככוח המרכזי של צה"ל לאחר המלחמה, טיפח את פיתוח צי הטנקים ותורת הלחימה של מקצועות הטנקים והובילם למצוינות. על לחימת השריון הקלסית בפיקודו במלחמת יום הכיפורים נכתבו ספרים, ומפקדי שדה רבים של צה"ל ושל צבא ארצות הברית גדלו והתחנכו על ניסיונו.

בתפקידו כמנכ"ל רפאל קידם פלד את הפיתוח של מערכות לחימת הנשק המדויק באוויר, בים וביבשה, והפך אותן למתקדמות בעולם באמצעות שילוב חדשני ומופלא של נקודת המבט של "המשתמש" ושל נקודת המבט של המנהל העומד בראש המכון למחקר, פיתוח וייצור במעגלים קצרים מן המובילים בעולם. כמו כן פלד גילה מחויבות עמוקה להנצחת הנופלים, מורשתם וזכרם, ופעל להגשמת החלום שהפך למפעל חייו - אתר ההנצחה "יד לשריון" בלטרון בדרך לירושלים.

בספר **כנגד כל הסיכויים - אלוף מוסה פלד**² מתוארת דמותו של פלד, "המפקד", מאז ילדותו ב"הגנה" וב"גולני" שבה עוצבה אישיותו תוך כדי מלחמת העצמאות - מקרב קרני חיטין בצפון עד מבצעי "חורב" ו"עובדה" בדרום. פלד גילה בקרבות האלה חשיבה מקורית ומנהיגות תחת אש, ומאז במשך שלושה עשורים הוא עשה את הבלתי ייאמן. הצלחותיו - כנגד כל הסיכויים - בשדה המערכה ובבניין הכוח של צה"ל היו דומות לאלה שהשיגו מצביאים מובילים בעולם.

אין מתאים מן המשפט שכתב המשורר שאול טשרניחובסקי "האדם אינו אלא תבנית נוף מולדתו" כדי לתאר את פלד. פלד האינטלקטואל - נוף המולדת זרוע בעמידה באתגרים של קליטת עלייה ויישוב הנגב; פלד המנהיג - המצביא החשוף בגיפ של גולני ובצריח הטנק, שמילא גם תפקידי חינוך והדרכה. בהיותו מפקד המכללה לפיקוד ומטה נלמדו הלקחים של מלחמת ששת הימים ומלחמת ההתשה. פלד נטע בחניכיו את חרדת הקודש שבה יש להתייחס ללחימה. ההוכחה בשטח בלטה מיד כשיצאו לחזיתות במלחמת יום הכיפורים כל חניכי המחזור שהוביל פלד, ובראש ובראשונה הוא עצמו כמפקד אוגדה 146. פלד הוביל עבודת מטה מסודרת, שכללה

תכנון וחשיבה שיטתיים בתחום האסטרטגי ובתחום הטקטי. במלחמת יום הכיפורים יצא פלד מפו"ם היישר אל מחסני החירום, הפעיל את האוגדה והפך לאוגדת עתודה מטכ"לית. באומץ לב, בראייה מפוכחת של הקרב ובנחישות הוא הוביל את מתקפת הנגד מדרום רמת הגולן מול הצבא הסורי - כמתואר בספר שלב אחר שלב. האוגדה עלתה בממד הצר לצפון הרמה, ובדרכה השמידה שתי דיוויזיות סוריות ששרידיהן נסו אל מעבר לקווי הסיום של מלחמת ששת הימים.

לזכותו של פלד במלחמה הזאת יש לזקוף את עמידתו העיקשת מול מפקד הפיקוד והרמטכ"ל. פלד התעקש ליעד את האוגדה להתקפת הנגד בדרום רמת הגולן במקום לשלוח אותה להגן על גשרי הירדן. הוא ידע שההגנה הטובה ביותר היא ההתקפה. מיצוי הכוח האיכותי בזמן ובמקום היה בעיניו הצעד החיוני.

בספר מתוארות הסגולות של פלד, שהיה מעין מגדלור לאלה המשרתים בצה"ל כיום. מן הספר עולים כמה לקחים לדור ההמשך - במעגלי הלחימה, הפיקוד, החינוך, המנהיגות, ההתנדבות וקליטת העלייה. למראית עין נדמה שהבעיות שעיימן התמודד פלד בהיותו מפקד צעיר במלחמת העצמאות נעלמו לחלוטין, אבל לא כך הדבר. יש דברים שאינם משתנים ומהותם קיימת בכל המלחמות. נראה שלמרות העלייה לא ישתנה המאזן הדמוגרפי בין ישראל ובין מדינות ערב השכנות. לפיכך יש חשיבות רבה לשמירת היתרון האיכותי. במיוחד יש לשים דגש על לימוד לקחי המלחמות ועל ניתוח הגורמים שיביאו את צה"ל לניצחון בהן. בעת כהונתו כרמטכ"ל התווה גדי איזנקוט את תפיסת הביטחון בתוכנית הרב-שנתית "גדעון", וכך נוהג כיום הרמטכ"ל אביב כוכבי בתוכנית הרב-שנתית "תנופה".

¹ שמעון חפץ שימש ראש הלשכה של אלוף מוסה פלד, השליש הצבאי של שר הביטחון משה ארנס ושר הביטחון יצחק רבין ומזכיר צבאי של נשיא ישראל עזר ויצמן, משה קצב ושמעון פרס.

² דוד (דודו) הלוי, **כנגד כל הסיכויים - אלוף מוסה פלד, מערכות** ומו"ד, בן שמן, 2019.

ג' קארי, הטנקים עולים, הוצאת מערכות, תל-אביב, 1966

סיפור קורותיהם של הטנקים - מן הטנקים הראשונים בימי מלחמת העולם הראשונה, דרך התפתחותם בין שתי המלחמות, ועד שילובם במערך הלוחמה המשורינת בימי מלחמת העולם השנייה ואחריה. באורח מרתק מתוארים בספר קרבות הטנקים הגדולים - התקפת הפתע בקמבריי ב-1917; השימוש הנועז בטנקים על-ידי הנאצים בפולין ובצרפת; קרבות השריון בין רומל ובין בעלות הברית בצפון אפריקה; מלחמותיו הנמרצות של פאטון באירופה הכבושה ב-1945, והתפתחות תורת הלחימה של השריון בתנופתו בימי מלחמת העולם השנייה.

המחבר, גיימס קארי, הוא עיתונאי ששירת בימי מלחמת העולם השנייה כמפקד פלוגת שריון בארמייה השלישית של ארה"ב לאחר הפלישה לאירופה. נפצע פעמיים בקרב. מתוך הספר: "הלחימה התקרבה לסיימה, ושוב לא היה צורך בטנקים חדשים. ב-18 באפריל נכנעו שרידי הכוחות הגרמניים ב"כיס" הרוהר - 325 אלף קצינים וחיילים ו-30 גנרלים; וב-7 במאי נחתם הסכם הכניעה של כל כוחות גרמניה הנאצית, בטקס שנערך בברלין.

"המלחמה האיומה שפתח בה היטלר בספטמבר 1939 נסתיימה לאחר שש שנות לחימה. הערכה מוסמכת באשר לחלקו של השריון בהבסת משטרו של היטלר היא עניין היסטורי, אולם אין ספק שהיה זה חלק נכבד. שכן הטנק, יותר מכל כלי נשק אחר - להוציא אולי את המטוס - הוא שהיה נשק ההכרעה במערכות הגדולות של אותה מלחמה. הרעיון שנוגד במוחו של לוטננט-קולונל ארנסט דאנלופ סווינטון באוקטובר 1914, שעה שעשה דרכו במכונית על-פני הכביש הצרפתי המאובק, הניב לבסוף פירות לתפארת. הוא שהציל את אומתו מכיליון".

האווארד קיפנברגר, בריגדיר הרגלים, הוצאת מערכות, תל-אביב, 1956

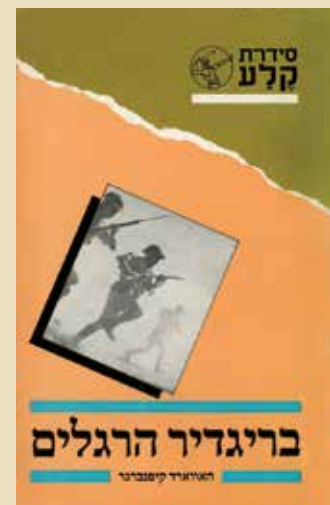
ספר ניסיונותיו ולקחיו של אחד מהנודעים שבאנשי המלחמה, שהעמיד העם הניו־זילנדי עז הנפש במלחמת העולם השנייה.

מייג'ור ג'נרל קיפנברגר פורס בפנינו את מסלול הלחימה שלו ושל חייליו, מן הנסיגה מיוון ומכרתים דרך הלחימה בצפון אפריקה - אל-עלמין, לוב, מארת ותוככי תוניס, ועד לאיטליה - לסאנגרו ולמונטה קאסינו.

זהו ספר - כנרמז משמו - שחלק לא קטן ממנו נכתב ב"רמה חטיבתית". אך לאמיתו של דבר זה ספר לכל חייל חושב ולכל קורא שתיאור מאורעות מרתק עשוי לכבוש. תיאור השנים שבהן פעל המחבר כמפקד גדוד מעביר לפנינו, למעשה, גם את מאווייהם, משימותיהם והתנהגותם של מפקדי פלוגות ומחלקות לא מעטים - ומעל לכל, מגולל לפנינו את מציאות המלחמה כמות שהיא, זו המשותפת לכל חייל וחייל.

מתוך הספר:

קולו של מר צ'מברליין נשתתק. הסתכלתי בגימי ובאשתי. פניה החווירו. "הנה קץ הימים הטובים והנעימים", אמרתי. למחרת כבר היכינו לגיוס כללי, אלא שמאום לא קרה במשך שלושה שבועות ובינתיים רבתה עבודתי כעורך דין. אז הוכרז ברבים כי ניו־זילנד מקימה "כוח מיוחד" לשירות במולדת או מעבר לים, ומיד התגייסתי.

שלמה שמיר, "בכל מחיר" - לירושלים, הוצאת מערכות, תל-אביב, 1994

24 במאי, 16:45. מאת אמיתי (בן-גוריון) אל ידין:

המצב בעיר חמור מאוד, לדעתי,

הכרחי שחטיבה 7 תפרוץ מיד.

24 במאי, 21:20. מידין לחטיבה 7:

עליך לבצע את תפקידך הלילה, בכל מחיר.

14 ביוני, 10:00. מאת חטיבה 7 אל ידין:

בקשר לפקודת מבצע מס' א' של חטיבה 7, הננו

מודיעים כי פתחנו דרך למכוניות לירושלים.

אלוף (מיל') שלמה שמיר ממפקדי צה"ל בתש"ח, מילא שורה של תפקידי פיקוד ומטה בהגנה ובצה"ל: היה מפקד חזית ב' ומפקד חיל הים וסיים את שירותו כמפקד חיל האוויר (סוף 1951). במלחמת העצמאות הקים שמיר את חטיבה 7 ופיקד עליה בקרבות לטרון ובפריצת הדרך לירושלים. עד קום המדינה מילא שורה ארוכה של תפקידים ב"הגנה": בארץ, בצבא הבריטי ובארצות-הברית.

בימי מאורעות 1936-1939 השתתף שמיר בפעולות נגד הכנופיות הערביות בגליל העליון. הוא היה חבר בצוות ההדרכה והפיקוד הבכיר של הפו"ש ופיקד על קורסי מפקדים ב"הגנה". בשנים 1939-1940 היה מפקד חטיבת החי"ש בירושלים. באוגוסט 1940 התגייס לצבא הבריטי, בשליחות "ההגנה". עם הקמת הבריגדה היהודית מונה מטעם "ההגנה" למפקדה. במסגרת שירותו בצבא הבריטי עבר קורסים צבאיים שונים והגיע לדרגת מייג'ור. בתום המלחמה פעלה הבריגדה, לצד יחידות עבריות אחרות, לחילוץ שארית הפליטה מאירופה והעלאתה לארץ. עם שחרורו מהצבא הבריטי, בשנת 1946, נשלח שמיר לעמוד בראש משלחת "ההגנה" בארצות-הברית. בינואר 1948 נקרא לחזור לארץ משליחותו, ובמאי 1948 מונה על-ידי דוד בן-גוריון לפקד על חטיבה 7.

לוטננט-קולונל ג'ון גאלבין, היורדים לקרב, הוצאת מערכות, תל-אביב, 1972

הספר הוא תיאור ההתפתחות של הלוחמה ניידת האוויר שגרמה למהפכה באורח הלחימה במבצעי יבשה. הספר פותח בממצאי המצנחים והדאונים הראשונים, מתאר את המבצעים המוצנחים והמטוסים של מלחמת העולם השנייה, ממשיך בסיפור לידת ניידת האוויר המבוססת על מסוקים ומסיים בניתוח המבצעים ניידת-האוויר בקרבות בווייטנאם. כל אחד מ-36 פרקי הספר הוא סיפור קרב מרתק ומסעיר בפני עצמו.

מתוך הספר: "כל מדינה תיאלץ להתמודד עם השאלות שמציגה הטקטיקה ניידת האוויר החדשה. האם להשקיע את הכסף, המוקצב לצידו צבאי, במסוקים? מה יכול לשמש כ"תחליף" לניידות-אוויר? מחיר מסוק התקיפה יהיה רב: האם הוא שווה את מחירו? היכול מסוק התקיפה לבוא במקום חלק מכוחות הטנקים והארטילריה? הניתן יהיה להקטין את דיוויזיית החי"ה, אם יוסף לה סיוע אש? בארצות הברית הרבה מן המשאבים העומדים לרשות ניסויי הצבא מכוונים למציאת התשובות לשאלות כגון אלה."

קורנליוס ראיאן, היום הארוך ביותר, הוצאת מערכות, תל-אביב, 1963

"מבצע אוברלורד" הוא שם הקוד של פלישת בעלות הברית לאירופה. תחילתו בדיוק 15 דקות אחר חצות של 6 ביוני 1944 - בשעתו הראשונה של יום אשר ייזכר לדורי דורות כ"יום ה'ע". באותו רגע זינקו לוחמים שנבחרו במיוחד מבין אנשי הדיוויזיות המוטסות ה-101 וה-82 האמריקניות ממתוסייהם אל ליל הירח, מעל נורמנדיה. לאחר חמש דקות, במרחק 80 קילומטר משם, הגיחה ממתוסייה חבורה קטנה של אנשים מן הדיוויזיה המוטסת ה-6 הבריטית. הללו היו הנתבים, האנשים שיתמרו באורות את אזורי הצניחה עבור הצנחנים והרגלים מוטסי הדאונים, שעתידיים היו לבוא עד מהרה בעקבותיהם.

הארמיות המוצנחות של בעלות הברית הגבילו ברורות את תחומי הקיצוניים של שדה הקרב בנורמנדי. לאורך שפת החוף של צרפת נמצאו חמישה חופי נחיתה: "חוף יוטה", "חוף אומהה", "חוף זהב", "חוף יונג" ו"חוף חרב". במשך השעות של טרם שחר, עת לחמו הצנחנים בחשכת גדרות השיחים של נורמנדיה, התכנסה מול חופים אלה הארמדה הגדולה ביותר שראה העולם - כמעט 5,000 אוניות שנשארו עליהן למעלה מ-200 אלף חיילים, מלחים ונחתים. החל בשעה 06:30, לאחר הרעשה רבתי ציית ואווירית, בוססו אלפים מהם במים אל החוף, כגל הפלישה הראשון.

ההמשך אינו דברי היסטוריה צבאית. ההמשך הוא סיפורם של בני אדם - של חיילי כוחות בעלות הברית, של האויבים במ לחמו ושל האזרחים שנלכדו במערבולת הזמנים של "יום הע" - היום שבו נפתחה המערכה ששמה קץ לניסיון התעותעים המטורף של היטלר לרדות בעולם.

ואסילי א' צ'ויקוב, המלחמה על סטלינגרד, הוצאת מערכות, תל-אביב, 1970

גנרל ואסילי איוונוביץ' צ'ויקוב, המחבר, הוא אחד משלושה או ארבעה האישים הנמרצים שהפעילו ברוחם את מערכת סטלינגרד וניצחו עליה, וספרו הוא אחד הספרים הכנים ביותר שפרסם אי פעם מצביא רוסי-סובייטי. הקרבות הגדולים והקטנים של סטלינגרד ישמשו עוד תקופה ארוכה דוגמה ולקח של לחימה בשטח בנוי בעידן הטנק והמטוס.

בסוף דבר כותב המחבר:

עדיין נותר לספר רבות על הקרבות שהתחוללו בסטלינגרד. אני תיארתי רק מה שראיתי ובמה שהתנסיתי. לאחר שציינתי את קווי האופי המיוחדים של הקרבות על גדת הוולגה, הייתי רוצה להעמיד את אנשי הצבא שביין קוראיי על מסקנות מספר שהסקתי:

- כל הלומד את אמנות המלחמה חייב לזכור כי אסור לו להיות נוקשה ולנהוג רק לפי פתרונות עיוניים שנקבעו בבתי אולפנה גבוהים ובאקדמיות צבאיות...
- אל יגבה ליבכם אם פתרונותיהם של החניכים והפקודים שלכם יהיו טובים מ"פתרון בית ספר". הכירו בהם והעריכו אותם כערכם. הדבר ייתן את פריו בקרב, כאשר יהיה עליהם לקבל החלטות על דעת עצמם.
- אל תדבק בתקנון כדבר קדוש. יש לדעת את התקנון, ללמוד אותו ולשנונו, אך העיקר - השתמש נכונה, בהתאם למצב שנוצר, בידיעות שרכשת.

משה לוי, הנשמה ה־48, הוצאת מערכות, תל־אביב, 1981

משה לוי שירת על סיפון המשחתת "אילת" כמפעיל מכ"ם. אף שהגיע לספינה כחייל ותיק, הוא הצליח להשתלב בחיי הצוות ובשגרת הספינה ולהתערות היטב במסגרת החברתית הנוקשה - אך המעניקה סיפוק והיוצרת ידידות אמת.

מתוך אהבה למה שאבד עם הטבעת המשחתת, עסק המחבר יותר משלוש שנים בכתיבת הספר, תוך שיתוף המשפחות השכולות והניצולים. העידוד שלו זכה מצידם, והחומר הנוסף שהועמד לרשותו, סייעו בידו לעצב את הספר כסיפור אישי מרגש - ועם זאת, כהצדעה לאונייה ולצוותה. אלוף בנימין תלם, מפקד חיל הים, כתב בהקדמה לספר:

לקחי טביעתה של אח"י "אילת" בכל אכזריותם כתופעת מלחמה וכתופעה של מלחמה באיתני הטבע, היו לחיל הים ולצה"ל נקודת מפנה בגישה למלחמה בים. בגלל התנאים הסביבתיים המיוחדים במינם של מדינת ישראל חייבים הציוד, האימון ותורת הלחימה של חיל הים להיות חדישים, מעולים ומתקדמים ביותר. הלקחים נלמדו בעבר, ואין ספק בליבי שכך יהיה גם בעתיד. אם אכן נקיים בזה את לקח אח"י "אילת" ועמידתם המופלאה של צוות לוחמיה, יהיה בזה פיצוי מה למשפחות השכולות ולכל מי שקשור באונייה ובצוותה.

מתוך האפילוג:

קרע במעי שנוצר כתוצאה מהתפוצצויות תת־מימיות היווה את הסיבה הישירה לריתוקי למיטה במשך כשבועיים בבית החולים "אסף הרופא". אפס, מכך סבלו מרבית הניצולים של "אח"י אילת", אם כי לא כולם הזדקקו לאשפוז. שם, בפרק זמן זה, ניתנה לי השהות לערוך את מאזן האימה שלנו ולקבל מקרוב תשובות על שאלות, מי נספה ומי ניצל, ומי עדיין מפרפר בין זה לזה. ארבעים־ושבעה מבחורי האונייה נהרגו בתקרית זו. ברם המסקנות שהוסקו והלקחים שהופקו מכך - עניינם של ההיסטוריונים הוא. לנו, ניצולי האונייה, נותר להשלים עם עובדות חיים חדשות.

ברכה חבס, הספינה שנצחה, הוצאת מערכות, תל־אביב, 1954

בפרקי הספר הזה צרורה ערגת ישראל. בין דפיו מפרפרים הסבל והדמע של הפליט היהודי. משורותיו פורצת ועולה מדורת המרי העברי.

ראשיתו - בעוד שערי הארץ נעולים במגעול הבריטי ואוזני העולם אטומות: בעוד תנועת ההגנה חיה את חייה באלמוניות ובמחתרת היא עושה את מעשיה הנועזים להצלת העם. יצירתו - מן הנדודים על גלי ים: מרטט הנשימה החטופה של אוויר הארץ; מזעם הקרב בנמל חיפה; מן הרעב והמחנק והזוהמה במחשכי ספינות הכלא; מן המועקה והכיסופים מעבר לגדרות התיל בגרמניה השנואה; ומחזון הגאולה המחושל בדם של דורות.

גיבוריו - ארבעת אלפים וחמש מאות הנפש. יהודים פליטים, נערים ונערות, אמהות צעירות, ישישים ותינוקות אשר לחמו ואשר רעבו ואשר היו לאחד בזעקתם: לא נרד!

ונשמתו - קומץ קטן של בחורים ובחורות מארץ ישראל. שליחי "ההגנה" ועושי דברה. אשר מתוכה צמחו ולאורה פעלו ובכוח הזיק שלה הדליקו בליבם את לפיד הקרבה הנהדרת בקדשם שם ישראל.

רופרט סמית, התועלת שבכוח, הוצאת מערכות, תל-אביב, 2005

ההגות הצבאית בעשורים האחרונים עוסקת רבות בקושי של צבאות מדינתיים להשיג את הישגים האסטרטגיים והמדיניים שלשמם הם הופעלו. הדבר בולט בעיקר בהתמודדות עם כוחות טרור או גרילה ועם מיליציות שלכאורה עוצמתן נמוכה בהרבה מזו של הצבאות הסדירים. בהתמודדות הזו החברה האזרחית השולחת את הצבא והקהילה הבין-לאומית מציבות בפני הצבא רף גבוה של דרישות חוקיות ומוסריות, המגבילות את יכולתו להשתמש בחופשיות בכל עוצמתו ולממש את יתרונו היחסי הזה מול הכוחות הלא סדירים. מטרת הספר היא להתוות קווי פעולה שינחו מפקדים ומדינאים בדרך להפעלה תכליתית של הכוח שברשותם. מחבר הספר, הגנרל בדימוס רופרט סמית, מילא תפקידים בכירים בצבא הבריטי וממנו הושאל לנאט"ו ולכוחות האו"ם. בין היתר הוא פיקד על דיוויזיה במלחמת המפרץ ב-1991, על כוחות האו"ם בבוסניה ב-1995 ועל הכוחות הבריטיים בצפון אירלנד בשנים 1996-1998. על סמך ניסיונו הצבאי הרב והמגוון שוזר המחבר סקירה היסטורית של השינויים בדרכי הפעלת הכוח מימי נפוליאון ועד ימינו, עם התיאוריה שלו על אודות הדרך הראויה להפעלת הכוח.

משה (צ'יקו) תמיר, מלחמה ללא און, הוצאת מערכות, תל-אביב, 2005

מלחמה ללא און חושף לראשונה את סיפור הלחימה של צה"ל באזור הביטחון בלבנון. המלחמה הזאת - שאין לה שם משלה, ושהלוחמים בה לא זכו לאות מלחמה - הייתה אחת המערכות המורכבות, הממושכות והשנויות במחלוקת בתולדות מדינת ישראל. האתגר המבצעי שהציבו בפני צה"ל ארגוני הטרור בלבנון, וחזבאללה בראשם, והתנאים המדיניים שבהם התנהלה הלחימה, העצימו את ההתמודדות ככל שנמשכה המערכה. הספר מתאר את המלחמה מנקודת הראות של מפקד בשטח שהוביל את הלחימה ברגליו. משולב בו סיפור אישי עם ניתוח מקצועי מרתק. בספר מובאת ביקורת נוקבת ואמיצה על ניהול המלחמה שאינה אופיינית לקצין בשירות פעיל. תא"ל משה (צ'יקו) תמיר החל את דרכו כחייל בחטיבת גולני ומילא בה שורה של תפקידים. תמיר נמנה עם קבוצה מצומצמת של קצינים בצה"ל שלחמו באזור הביטחון בלבנון מהקמתו ב-1985 ועד נסיגת צה"ל בשנת 2000. בעימות האחרון עם הפלסטינים פיקד על חטיבת גולני במבצעים רבים, בהם "חומת מגן". הקדמת שר הביטחון, שאול מופז: "המלחמה בלבנון לא זכתה לאותות ולשירי הלל ולא תמיד קיבלה תמיכה ציבורית מהעורף. ואולם הלחימה הייתה רצופה מעשי גבורה וגילויי תושייה של מפקדים וחיילים. ההתמודדות עם לוחמת גרילה לאורך זמן מורכבת מאין כמוה. אין בה ניצחונות בזק מפוארים ואין בה הכרעה מהירה וחדה. לכן תבעה המלחמה בלבנון אורך רוח, תחכום ואומץ. לצד הישגים והצלחות ידענו גם תקלות, אסונות וכישלונות כואבים. למדנו הרבה, הפקנו לקחים, והניסיון הרב שרכש צה"ל משמש אותו במשימותיו כיום. יתרוננו של צה"ל הוא בפתחותו ובנכונות מפקדיו לבקר את עצמם ללא כחל ושרק".

מלחמה ללא און הוא ספר הראוי להימצא בכל ספרייה ביתית וציבורית, בבסיסי צה"ל ובידי כל מפקד ולוחם.

גרשון ריבלין (עורך), מורשת תל-חי, הוצאת מערכות, תל-אביב, 1948

פרשת הגנת תל-חי בשנת תר"ף אשר ממדיה, בשטח ובמספרים, היו מצומצמים ומוגבלים, משיבה עלינו רוח חזון והשראה.

הדמות של יוסף טרומפלדור וחבריו שימשה מופת לזור המגינים, ומורשת תל-חי הנחילה להם סגולת נפש רבת ערך. דור המגינים, שהתחנך על מופת תל-חי, חדור הכרה כי רע ומר יהיה לנו כל זמן שאנו סומכים על כוחות אחרים. אך לא צבא כובש, החי על חרבו, דרוש לנו לשמירת עמדותינו עד תום הימים הרעים - "כי אם מחנה עובדים, שידעו, אמנם, להחזיק גם בשלח..."

לקח רב למדנו מאז. הוויכוח על הגנת הגליל העליון שהתנהל בימים ההם בעיתונות ובאספות - ואשר הדו נשמע מבין דפי הקובץ - הוכרע. היום, כאשר הוטלה עלינו המערכה הגדולה למען המדינה העברית, שוב לא יעלה על דעת איש לעורר את השאלה: לעמוד או לעזוב.

כל הארץ לנו תל-חי. הדור המתכנס עתה אל דגל חיל המגן העברי, גם הוא, כקודמו, ידע לשאוב ממורשת תל-חי את עוז הרוח ואיתנות הנפש לעמוד עד הסוף על כבוד ישראל.

מתוך ההקדמה: "שתיים הן ארצות הגליל: האחת מכונה בשם "הגליל העליון" והשנית בשם "הגליל התחתון". אף כי שתי ארצות הגליל קטנות במידה ומכל עברים הן מוקפות ערי נכר,

בכל זאת עצרו יושביהן בכל המלחמות את האויבים מעלות על הארץ. כי היו הגליליים אנשי מלחמה מנעוריהם ועצומים במספרם כל הימים, ומעולם לא שקט מורך לב באנשים, ומעולם לא חסרה הארץ גברים ויוצאים לקראת נשק."

שמואל גורדון, מיחניבעל' למלחמה, הוצאת מערכות, תל-אביב, 2012

מלחמת לבנון השנייה גרמה לתסכול עמוק ולאכזבה גדולה בקרב הציבור והצבא במדינת ישראל. רמת הביצוע של כוחות צה"ל וההישגים בשטח היו נמוכים מהמצופה, והם גרמו לדאגה רבה לגבי העתיד. בציבור הרחב ובצה"ל עצמו תקפו את תהליכי קבלת ההחלטות ואת ההחלטות האסטרטגיות לפני המלחמה ובמהלכה. המטרה העיקרית של ספר זה היא לבחון את ההחלטות האסטרטגיות ואת קביעתן על-מנת להפיק תובנות לגבי העתיד.

המחקר מגיע לכמה מסקנות חדשניות ומפתיעות. לדוגמה, ועדות החקירה למיניהן טענו כי מקור הרע הוא החלטה חפוזה ולא שקולה לצאת למלחמה מייד לאחר פיגוע חזבאללה. ספר זה מוכיח כי תהליך עיצוב ההחלטה היה ממושך והחל כחצי שנה לפני המלחמה. לאחר שראש הממשלה אריק שרון שקע בתרדמתו, הוחלפה מדיניות ההכלה הנוכחית במדיניות המכוונת לעשיית סדר חדש בלבנון בהזדמנות הראשונה. גם תהליך קביעת ההחלטות ביום הראשון היה סדור להפליא. ומסקנה חדשנית שנייה: המלחמה נחשבת לפיאסקו ולכישלון חרוץ מתחילתה ועד סופה, אולם מתברר כאן כי בשבוע הראשון הושגו רוב המטרות המדיניות והצבאיות. הקברניטים ידעו שנפתח חלון הזדמנויות מעולה לסיים את המבצע. רק סדרת החלטות אסטרטגיות שגויות - להכניס כוח יבשתי גדול לדרום לבנון, ולהמשיך בלחימה מדשדשת - הפכו מבצע מצליח למלחמה כושלת.

בארטון וילי, מילת הקוד ברברוסה, הוצאת מערכות, תל-אביב, 1973

מתוך ההקדמה של אלוף (מיל') שלמה גזית:

מאז מלחמת יום הכיפורים לא מרפה מאתנו המחשבה - האומנם מה שקרה היה מקרה חריג, יוצא דופן, או שמא באמת אין פתרון ותשובה שיאפשרו להתמודד עם ניסיונות הונאה והפתעה של האויב ולסכלם. הניסיון המר שלנו ושל הרבה עמים וצבאות בעת החדשה, הניסיון אשר בחלק ממנו מטפל ספר זה, איננו מעודד. ניסיון מר זה קובע כמעט בוודאות כי כל אימת שצד אחד נחוש בדעתו להונות ולהפתיע, כמעט שאין למנוע הפתעה זו. ובכל זאת, דווקא "כמעט" זה משמעותו כי מדיניות נכונה יש בה כדי לשנות את המצב. שני דברים עשויים להשפיע ולקבוע בכיוון זה, ואלה הם:

- הראשון הוא בתחום המעשה - יש שורה ארוכה של צעדים, שינויים ארגוניים בתחום המודיעין, אשר צירופם יחד תורם לצמצום דרסטי של סכנת ההפתעה;
- השני הוא במישור הפסיכולוגי - מודעות לסכנת ההונאה, ערנות מאוזנת בלתי פוסקת לחיפוש ולאיתור סימנים מדאיגים - יש סיכוי טוב שכל אלה יעמדו במבחן. פרט לעיון בפרשייה המאלפת, עיקר חשיבות הספר הוא בטיפול המודעות והערנות, בהבנת הקושי העצום בקריאה הנכונה של המאורעות.

פרט לעיון בפרשייה המאלפת, עיקר חשיבות הספר הוא בטיפול המודעות והערנות, בהבנת הקושי העצום בקריאה הנכונה של המאורעות. בטרמינולוגיה המקצועית שלנו אנו מבחינים בין שני מונחים - הסתרה והונאה. "הסתרה" פירושה למנוע כל מידע על החלטה שנפלה או על הכנות לקראת פעולה צבאית. "הונאה" פירושה לשים את ההדגש על הטעיית הצד השני ולגרום לו לחשוב כאילו כל מה שהוא רואה ומאתר יש לו הסבר שונה, מרגיע.

נשק ההונאה וההפתעה אסור שיהיה מונופולין בידי האויב. [...] העניין והחשיבות שבקריאת מילת הקוד ברברוסה אינם בלימוד ההיסטוריה, אלא בהפקת הלקח. והלקח הוא: "כי בתחבולות תעשה לך מלחמה".

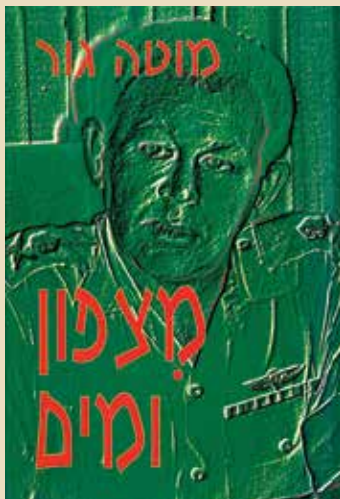

מוטה גור, מצפון ומים, הוצאת מערכות, תל-אביב, 1998

שנות כהונתו של מרדכי (מוטה) גור כמפקד פיקוד הצפון (1969-1972 ושוב ב-1974) היו קשות וסבוכות מבחינה ביטחונית. בשלוש גזרות הפיקוד - הלבנונית, הסורית והירדנית - התקיפו את ישראל הן צבאות סדירים והן ארגוני המחבלים. פעולות האיבה כוונו בעיקר כלפי האוכלוסייה האזרחית ביישובי הספר.

נוסף על הפעילות המבצעית עסק מוטה גור בהיבטים המדיניים והאסטרטגיים של העימות והביע את עמדותיו בפני הממונים עליו בצבא ובפני הדרג המדיני. בספר זה הוא מציג לראשונה סקירה מפורטת של פעולות צה"ל בקו העימות, תוך פריסת מכלול השיקולים והדעות שעיצבו את העשייה. כל אלה שזורים בתיאור הפן האנושי - קשריו עם הקצינים, עם הלוחמים ועם תושבי הספר.

במלחמת יום הכיפורים כיהן גור כנספח צה"ל בארצות-הברית. בחלק השני של הספר הוא מתאר את מסכת היחסים המורכבת עם הממשל האמריקני לדרגיו בתקופה הרת גורל זו.

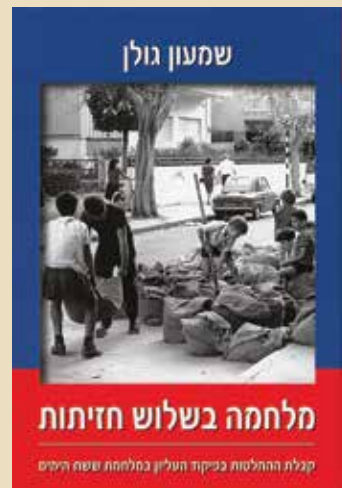

שמעון גולן, **מלחמה בשלוש חזיתות**, הוצאת מערכות, תל-אביב, 2007

מלחמת ששת הימים הייתה בהיבטים רבים נקודת מפנה משמעותית בתולדות מדינת ישראל. בשל הניצחון הבולט זכתה המלחמה לסיקור נרחב כבר סמוך לסיומה, אולם הפרסומים היו מטבעם מוטים ולא נסמכו על מחקר סדור. חיבורים היסטוריים מאוחרים יותר עסקו בעיקר בהיבטים הפוליטיים ובמערכת הבין-לאומית שהיו כרוכים בדרך למלחמה ובתוצאותיה. בשל היחס המפתיע שבין משך המלחמה הקצר לבין הישגיה הטריטוריאליים הנרחבים היא מצטיירת לעיתים כמהלך אחד מראשה עד סופה.

הספר **מלחמה בשלוש חזיתות**, המבוסס על מחקר של מחברו במחלקת ההיסטוריה של צה"ל, מחדש ותורם בשלושת ההיבטים שנזכרו. זהו מחקר היסטורי מדוקדק הפורס לראשונה בגלוי ובאורח מוסמך את פרטי הדיונים במטה הכללי, בלשכת שר הביטחון ובממשלה. מתוך כך מצטיירת התמונה המורכבת של קבלת ההחלטות הצבאיות על דרך הניהול של מערכה בשלוש חזיתות ושל שילוב הדרג המיניסטריאלי והמדיני בהחלטות הללו. מתוך מכלול הפרטים בולטים כמה מאפיינים: הממשלה פעלה כגוף משמעותי גם מול דרג צבאי דומיננטי ושר ביטחון כריזמטי; המטה הכללי הצליח להיות מעורב בהחלטות

טקטיות לא מעטות, בלי לפגוע בניהול המערכה של הפיקודים המרחביים, והוא השכיל לעשות שימוש רב בשלל התוכניות האופרטיביות שנבנו בשנות ההתכוננות למלחמה. כל אלה מציעים לנו מסמך היסטורי חשוב ומעניין, הצופן בחובו תובנות רבות ולקחים חשובים היפים גם לזמן הזה.

אלישיב שמשי, **ממני תראו וכן תעשו**, הוצאת מערכות ומודן, בן שמן, 2016

מה גורם ללוחמים לתפקד ביעילות בתנאי הלחץ של שדה הקרב? מה מניע לוחם לקום ולהסתער מול אש האויב?

ממני תראו וכן תעשו עוסק בדוגמה האישית של המפקד כגורם המשפיע ביותר על רוח הלחימה של הלוחמים בשדה הקרב. בספר מנותחים שישה עשר קרבות שבהם לקחו חלק מפקדים צעירים ששימשו מופת לחייליהם בתפקודם תחת אש, נסכו בהם ביטחון וגרמו להם לפעול בנחישות מול האויב. עם מפקדים אלה נמנים, בין השאר, רא"ל רפאל איתן שפיקד כמ"פ על כיבוש מוצב שפך הירדן, אלוף מתן וילנאי, שפיקד כמ"פ על כוח פשיטה בעומק מצרים, אלוף עמירם לוין שפיקד כמ"פ על כיבוש שיא החרמון, ואלוף יואב גלנט שפיקד על כוח פשיטה בעומק לבנון.

תא"ל (מיל') אלישיב שמשי הוא יליד תל-אביב, בוגר אוניברסיטת בראילן בכלכלה ובמנהל עסקים. במלחמת ששת הימים פיקד על פלוגת טנקים בחטיבה 7 שלחמה בחזית המצרית; במלחמת יום הכיפורים פיקד על גדוד שריון באוגדה 162 שלחמה בחזית המצרית, ועל תפקודו במלחמה זו עוטר בעיטור המופת. שמשי הוא מומחה צבאי שחקר קרבות רבים ברמה הטקטית וברמה המערכתית.

ג'ון ודוד קמחי, **משני עברי הגבעה**, הוצאת מערכות, תל-אביב, 1973

גורלה של מלחמה נקבע במידה רבה על-ידי האנשים המפקדים על הכוחות בשדה המערכה. עוז רוחם של המצביאים ואופן ניהול הקרב על-ידיהם, קובעים את תוצאותיו לא פחות ולעיתים אף יותר מאשר האסטרטגיה של המדינאים והמאמץ העיקש של הלוחמים. **אדוני המלחמה** ממלא פער בספרות הצבאית בלשון העברית, בהביאו ביוגרפיות קצרות - שהן בבחינת מעט המחזיק את המרובה - של מצביאים ידועים בשתי מלחמות העולם. היסטוריונים צבאיים מן השורה הראשונה כתבו באסופה זו את סיפוריהם של הגנרלים, האדמירלים ומרשלי האוויריה שעיצבו את פני המלחמה במאה העשרים, ושהשפעתם על החשיבה וההתפתחות הצבאית המודרנית היא מכרעת. הספר מעביר לנגד עיני הקורא את מצביאייה הגדולים של המאה, על חולשותיהם ועל גדולתם, תוך שהוא פורס תמונה מקיפה ומפורטת של שתי מלחמות העולם. על רקע מלחמות אלה נבחנת יכולתם של המצביאים לנהל מלחמה בתנאים שלא היו ידועים קודם לכן - מלחמה כוללת והתחדשות טכנולוגית ללא תקדים. איש המקצוע והקורא הסקרן ימצאו כאן עניין ועזר רב בעובדות ובגישות הכוללות, כמו גם בהיבט האנושי אשר הספר מגולל בפניהם.

מקס בוט, **חדשנות במלחמה**, הוצאת מודן, בן שמש, 2015

אין חולק על כך שאנו חווים שינויים מהירים בעולם המלחמה, ושלטכנולוגיה יש חלק גדול בשינויים אלו. הספר חדשנות במלחמה טוען שקצב השינויים האלו אינו הדרגתי אלא נעשה בדרך של מהפכות, והספר מציע לנו כלים להתמודדות עם העתיד באמצעות לימוד מושל של העבר. לצורך זה בוחן הספר קרבות חשובים מארבע תקופות שבהן החדשנות הצבאית הגיעה לממדים מהפכניים - מהפכת אבק השריפה, המהפכות התעשייתיות הראשונה והשנייה ומהפכת המידע. הדיון בקרבות איננו סטרילי - הוא מנסה לברר את ההשפעה של מטח קליעים על חיילי הקו הראשון, את ההשפעה של מכונת ירייה על יחידת נושאי כידון מסתערת ושל פצצת תבערה על שכונה מלאה אזרחים. מקס בוט מבקש להתמקד בחייל הנאבק כדי להרוג ולהישאר חי ובמפקדו, הנאבק להשתלט על הלוגיקה חסרת הרחמים של הטבח. הסיפור ההיסטורי וניתוחו כתובים בהריונות ונקראים בנשימה עצורה.

מתוך הספר:

סערת פתע המשנה סדרי עולם.

מילות תלונה אלה, שנאמרו על ידי איטלקי בן ראשית המאה השש-עשרה, יכלו בה בקלות

להישמע מפי לוחם סודני ב-1898 לנוכח מכונות הירייה הבריטיות, צרפתי ב-1940 המתנסה בבליצקריג הגרמני, או עיראקי ב-1991 המתייצב מול פצצות חכמות אמריקניות. כולם מצאו את עצמם בלב מהפכה צבאית שלא הבינו - וכולם שילמו ביוקר על פיגורם. פלישת צרפת לאיטליה ב-1494 חנכה את העידן המודרני שבו הלחימה, שקפאה על שמריה פחות או יותר במשך אלף שנים, עמדה להשתנות במהירות מבלבלת. תהליך זה עתיד היה להוביל כמה מדינות לשליטה ואחרות לשכחה. הוא עתיד היה לשבש את מאזן הכוחות - ראשית באירופה ואחר כך ברחבי העולם כולו ולהוליד את ההגמוניה המערבית שלא הועמה אפילו עד ימינו.

שאזלי, חציית התעלה, הוצאת מערכות, תל־אביב, 1967

סעד שאזלי (סעד אלדין אלשאד'לי). היה ראש המטה הכללי של הכוחות המזוינים המצריים בתקופה המכרעת למלחמת אוקטובר ובמהלכה של המלחמה עצמה. לכל הדעות, שאזלי הוא איש צבא מעולה אשר מיומנותו ומנהיגותו מילאו תפקיד ראשון במעלה בעיצוב ובביצוע של הצליחה המצרית ביום הכיפורים. תיאוריו המקצועיים של מה שהתרחש "בעבר השני של הגבעה" ראויים להילמד באופן יסודי ותוך הפקת הלקחים המתאימים. שאזלי פורס לפנינו את מלוא העלילה בתיאור הבנייה המדורגת של התשתית האסטרטגית המצרית לקראת המתקפה של 1973. הוא מעביר לקורא את תחושת המתח הגובר והולך לקראת שעת השין המצרית - מתח שכמעט נפרק משמתחיל המבצע עצמו.

לצד הדרמה של העימות המצרי-ישראלי, משתקפת בספר הדרמה של העימות בין שאזלי לסאדאת. הסכסוך בין השניים התגלע לכאורה בעקבות שאלת האחריות לכישלון בלימתה של ההבקעה הישראלית מ־16 באוקטובר ואילך. מאחורי עימות זה ניצב הניגוד העמוק בין גישותיהם הבסיסיות של סאדאת ושאזלי. הראשון ראה את המלחמה בהקשר של תפיסה מדינית רחבה, משוחררת מתפיסת העבר ופתוחה לתמורות, ואילו האחרון ראה הכול מנקודת מבט צבאית, תוך דבקות נוקשה בהנחות האידיאולוגיות של נאצרזים מיליטנטי.

אברהם אדן (ברן), עד דגל הדיו, הוצאת מערכות, תל־אביב, 1964

"ללא טקס, כמעט בהתנגב, תוך פרידה עצורה מאמי, עזבתי את בית הוריי, הייתי כבן שבע עשרה [...] הוריי לא ששו לעזיבתי את הבית [...] אבל הייתי איתן בדעתי. הייתי קצר רוח להצטרף לפלמ"ח. חשתי כאילו מסלול חיי מוביל אותי לשם".

"נדמה היה לי ששחרור אילת מסמל קצהו של נתיב ארוך ומפותל המעפיל במעלה, נתיב שבו הלכתי ביחד עם רבים מבני דורי. קצה הנתיב הוא סופם של דברים רבים. הוא קצה המפה; סביר שיהיה גם הקץ למלחמה. שחררנו את שטח המדינה היהודית מדן עד אילת". בין תיאורי שני רגעים חשובים אלה בחייו פורס אברהם אדן, "ברן", את סיפורו האישי כאיש פלמ"ח [...] אוטוביוגרפיה שהיא גם סיפורו של דור שלם. בציור חי ומרתק נפרסים בפנינו "ההכשרה המגויסת" וחוויותיה, המאבק המזוין בבריטים ועליית היישובים על הקרקע בנגב, השיירות והלחימה על קו המים ומלחמת השחרור בשלביה השונים - הקרב על נירים, המצור והרעב, התארגנות הצבא וקליטת החיילים החדשים, בעיקר אנשי הנח"ל והמח"ל, המבצעים הגדולים בדרום: "יואב", "חורב" ו"עובדה", וסיומה באילת עם הנפת דגל הדיו במארס 1949.

האלוף אדן היה ממקימי חיל השריון ובוניו, ומילא בו תפקידים עד למפקד גייסות השריון. במלחמת סיני עמד בראש גדוד טנקים שכבש את אבו עג'ילה ואת מתחם סכר רואיפה.

במלחמת ששת הימים היה סגן המפקד של אוגדתו של אלוף אברהם יפה, שפעלה בתחילה בגזרת ביר־לחפן-אלי־עריש והתקדמה לביר חסנה, ומשם למעברי הגידי והמיתלה והלאה - לראס סודא. במלחמת יום הכיפורים עמד בראש אוגדה אשר לחמה בשתי גדות התעלה והגיעה ממערב התעלה, עד למפרץ סואץ. קודם לשחרורו משירות הקבע שימש אלוף פיקוד הדרום ונספח צה"ל בווינגטון.

ניקולו מקיאוולי, על אמנות המלחמה, הוצאת מערכות, תל־אביב, 1964

בשלהי תקופת הרנסנס קם לתחייה המדע הצבאי, תוך ניסיון לשחזר על־פי המקורות העתיקים את עיקריה של אמנות המלחמה הרומאית ולמזגם לכדי השקפה כוללת, עם לקח של המלחמות שהתנהלו אז על אדמת איטליה. מחולל הניסיון הנועז הזה היה ניקולו מקיאוולי, מייסד המיליציה הפלורנטינית בשנת 1506, הנמנה עם גדולי המחשבה המדינית בכל הדורות. מי המגן על שלום המולדת ומיהו המיטיב להילחם למענה? בדיאלוג על אמנות המלחמה, שיש בו גם חן רב מבחינה ספרותית, עוברת כחוט השני התשובה לשאלה זו: האזרח הפשוט, הפטריוט מן העם.

תרגום ספר זה של מקיאוולי נעשה תחילה בשל מקומו המיוחד במסכת הכללית של משנת המחבר, אך במיוחד נקבעו צורתו של הספר והיקפו במהדורתו העברית על־ידי העובדה, כי משום עניינו וערכו לדברי ימי אמנות המלחמה ניתנה לו אכסניה בהוצאת הספרים של צה"ל, בגדר הסדרה של ספרי מופת ומחקרים בהיסטוריה צבאית.

מטבע הדברים אין ספרותנו משופעת בספרים בתחום זה, משלנו ומשל אחרים, אבל אין ספק שהגיע הזמן למלא מעט־מעט את החסר כאן, בשל הצורך החיוני שיש בספרים אלו ככלי עזר לחינוך הומניסטי בתוך הצבא, חינוך שמגמתו להרחיב את דעתו של החייל; לחזור

ולהעמידו על כך, כי אף בדור של מיכון מופלג ומלחמת מכונות, סוף האדם להכריע על־ידי תכונותיו האישיות, אם יש בו או אין בו דעה, תחושה ומסירות נפש: להראות לו היכן ומתי היו דברים מעולם ולהצביע על קשרי הגומלין שבין העניין הצבאי לבין כל שאר תחומי הפעילות החברתית. מאחר שהאדם הוא הלוחם בכל הזמנים, קיימת רציפות היסטורית באזרחות הלחימה ויש אפוא טעם לרדת לחקר הרציפות הזו, המתגמשת בתוך התמורות, על־ידי לימוד פרקי היסטוריה שונים והכרת עיקרי מחשבתם של הוגים ומחדשים במה שכונה על־ידי הקדמונים *Arte della Guerra* או *Ars Militia* בלשון איטלקית.

מרטין ון קרפלד, פיקוד במלחמה, הוצאת מערכות ומודן, בן שמן, 2015

בין שלל הספרים העוסקים בנושאי צבא וביטחון מתייחד הספר **פיקוד במלחמה** בהתמקדותו במלאכת הפיקוד. מרטין ון קרפלד סוקר בספר זה את ההתפתחויות בתחום הפיקוד בקרב מאז יוון העתיקה ועד מלחמת וייטנאם. באמצעות הסקירה ההיסטורית מעמיק הספר בבעיות המרכזיות המעצבות את מלאכת הפיקוד והמטופלות על־ידיה - תקשורת, אמצעי לחימה, לוגיסטיקה וקבלת החלטות. לצורך הדיון הזה מתמקד הספר בכמה קרבות חשובים ובהם הניצחון של נפוליאון ביינה, המערכה של מולטקה בקניגרץ, מלחמת יום הכיפורים ומלחמת וייטנאם. בספר מוקדשת תשומת לב מיוחדת לחתירה הבלתי נלאית של המפקדות להשגת ודאות לגבי האויב, לגבי תנאי שדה הקרב וכמובן לגבי הכוחות הכפופים להן. דיונים מעמיקים אלו מוגשים לקורא בכתובה קולחת ומרתקת.

יהודה ואלך (עורך), פרידריך הגדול: הוראות למצביאים

הוצאת מערכות, תל-אביב, 1979

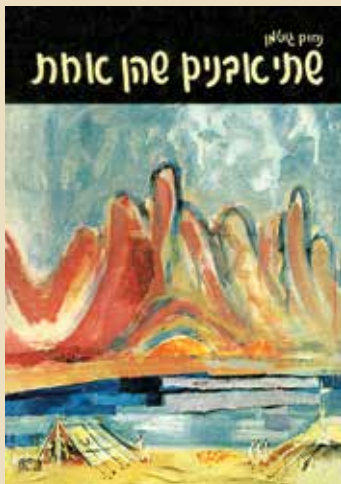
בתקופת חייו של פרידריך הגדול, מלך פרוסיה (1712-1786), הייתה ממלכתו מעורבת בארבע מלחמות, אשר במהלכן הביסו גייסותיו צבאות רבים, ומכאן יצא שמם לתיילה. זמותו של פרידריך הגדול מזוהה עם פרוסיה בימי גדולתה, וכאחד מ"העריצים הנאורים" אשר שילבו משטר טוטליטרי עם השכלה רחבה, איחד באישיותו חינוך רחב אופקים על בסיס התרבות הצרפתית, עם מסורת וחינוך צבאיים-פרוסיים נוקשים.

לא ייפלא, אפוא, שאדם כמותו תרם גם בכתיבה תורתית בתחום שהעסיקו רוב ימיו - אמנות המלחמה. אחד הידועים מבין כתבים אלה הוא הספר, העוסק בעקרונות כלליים של המלחמה, במשמעת הצבאית, בטקטיקה, ובתוכניות אופרטיביות למקרה שבו תפרוץ מלחמה בין פרוסיה ובין יריבותיה, ובמיוחד בינה לבין אוסטריה.

ערכו של הספר חורג מהתחום המצומצם של הזמן והנסיבות שבהם נכתב. כל המעיין בו ייווכח לדעת שלהוציא פרטים טכניים אחדים, לא נס ליחם של דברי פרידריך גם בימינו.

נחום גוטמן, שתי אבנים שהן אחת, הוצאת מערכות, תל-אביב, 1966

בדרכי למחנה זכיתי לראות במו עיניי את הנשק שלא היה בידינו קודם: טנקים, תותחים: אמנם, במספר קטן ודגמים מיושנים - ראיתי אותם עומדים מוסווים בין עצים, תחת גגות פח. הטנקים עמדו כשפתחיהם פעורים - ובחורים שלנו הרכינו עצמם בתוכם עד למותניהם, וחיטטו בתוך מעי הטנקים, כשבידיהם פחיות שמן. ציירתי כמה ישבנים כאלה.

כשהזדקפו הבחורים, ראיתי את פניהם מרוחים בשמן מכונות ועיניהם דולקות: תודה לאל, כבר יש לנו גם כמה טנקים - אמרו וליטפו את מכסי מפלצות הפלדה ברכות, כאילו היו ספות קטיפה, או עגלים שנולדו.

כל יום הפוגה היה יום מתנה לכוונות. הצבא הצעיר שלנו זמה לחיה שהפסיקה קרב חם. היא מלקקת בלשון מהבילה את פצעייה הזבים דם - ואותה שעה עיניה בולשות סביבה במבט צונן, מקפיד ומחשב. היא מחשבת באיזו דקה להפסיק את הפוגה, ועם זאת מנצלת כל רגע את נועם ההפוגה; מרפה את שערותיה הסמורות, מסדירה את נשימתה הקטועה - אך בינתיים, בהסתר, מכינה את שריריה ושיניה לקרב מחודש.

עמי העמיד בשבילי שולחן קטן במחסן, שעליו הייתי עושה מלאכת.

הוא עסק בשימון רובים, מיון כלי נשק וסידורם באצטבאות - ומדי פעם שולח היה מבטים סקרניים למעשי. ציירתי גם אותו, כשהוא משחיל את חוט הניקוי לתוך קנה הרובה. הוא היה עושה זאת - איך להגיד - ברשלנות של זריז; אחר כך היה עוצם עין שמאל ומציץ לתוך הרובה, כשעור פניו הצעירים מתקמט סביב עיניו, כאילו היה אדם מבוגר.

יהודה ואלך, תורות צבאיות, הוצאת מערכות ומודן, בן שמן, 1977

ספר זה מסביר את המלחמה, אותה תופעה אוניברסלית המהווה גורם חשוב כל כך בתולדות המין האנושי, ובמיוחד בגורל מדינתנו המתחדשת. הוא סוקר את התפתחות המחשבה הצבאית במאות ה-19 וה-20 כיחידה נפרדת, הואיל ומאז המהפכה הצרפתית לבשה המלחמה אופי חדש, עקב הקמתו של צבא ההמונים. מלחמות העם ההמוניות שחררו כוחות רוחניים ומוסריים, שהיו גנוזים עד אז. מכאן ואילך התפתחה גם טכנולוגיה עשירה, והדברים הביאו לצורך ביצירת תורות חדשות, שיתאימו לתנאים החדשים ולנסיבות. מפנה מהפכני זה משמש נקודת מוצא למחקר המובא בדפים אלה. כיום נראה כי הושגה נקודת שיא בתחום התורה הצבאית ויישומה, עם הופעתו של הנשק הגרעיני. האנושות הגיעה עתה אל פרשת דרכים: העתיד עשוי להוביל לשואה גרעינית - או לביטול מוחלט של המלחמה. המחקר כולל את תורותיהם של חשובי הוגי הדעות הצבאיים, תורות חולפות, ותורות שערכן, חרף כל תמורות הטכניקה, נשאר שריר וקיים. בין אלה תופסת את המקום הראשון משנתו של קלאוזביץ. עוד מתוארות בספר משנותיהם של ז'ומיני, מולטקה, שליפן, זאקט, לודנדורף, פולה, לידל הארט, מֶהֶן, לצד דיון במחשבה קומוניסטית ובמחשבה גרעינית.

מוטי גולני, תהיה מלחמה בקיץ... הוצאת מערכות, תל-אביב, 1997

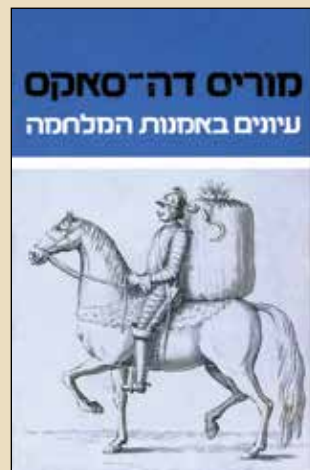
המחקר שלפנינו מנסה לעקוב אחר הדרך שהובילה את ישראל אל המלחמה במצרים. מה היה מקומם המיוחד של משה שרת, משה דיין ושמעון פרס, לצד בן-גוריון, בדרך אל מלחמת סיני? מדוע שיתפה ישראל פעולה עם צרפת ובריטניה? מדוע הסכימה להיות עילה עבור השתיים? למה עוד התחייבה ישראל, ומה קיבלה בתמורה? הספר דן גם במלחמה עצמה ומנסה להבינה, לא דרך מורשת הקרב, החשובה כשלעצמה, אלא דרך ההיגיון המדיני שהכתיב במקרה זה את המהלך הצבאי. כיצד השפיעה העובדה שממשלת ישראל וצמרת צה"ל שותפו רק באופן חלקי בהכנות הבין-לאומיות למלחמה? כיצד השפיעה הסתירה שבין צורכי המהלך הקואליציוני הבין-לאומי ובין צורכי ניהול הקרב, על פרשיות ידועות כמו "קרב המיתלה" או על העובדה שאלוף פיקוד הדרום הכניס את ישראל למלחמה 48 שעות קודם לתכנון המקורי? המחקר, שהיה משותף לאוניברסיטת חיפה ולמחלקת ההיסטוריה של צה"ל, מבוסס על תיעוד ישראלי, בריטי וצרפתי שבחלקו הגדול טרם נעשה שימוש מחקרי. אין כוונת המחבר לשפוט את המעשים ואת העושים. יש כאן ניסיון לבדוק מלחמה נשכחת משהו, אך חשובה מאוד בתולדות מדינת ישראל, בכלים המקובלים של ביקורת ההיסטוריון.

מוריס דה־סאקס, עיונים באמנות המלחמה,

הוצאת מערכות, תל־אביב, 1980

המרשל מוריס דה־סאקס (1750-1696) היה אחד מבכירי המצביאים הצרפתיים במאה הי"ח ואחד המצביאים הנוודעים לתהילה בהיסטוריה הצבאית בכלל. את עיקר תהילתו רכש במלחמת הירושה האוסטרית (1740-1748) שבמהלכה הוא הביס את הצבא הבריטי בקרב פונטנוי (1745). בספרו **עיונים באמנות המלחמה**, שהתפרסם ב־1756, דן דה־סאקס במכלול הבעיות של ארגון הצבאות וניהולם במלחמה, החל בניסוח ובאספקה, דרך הנדסה קרבית ומשמעת בצבא, וכלה בטקטיקה, אסטרטגיה וכישרון המצביא. המרשל מוריס דה־סאקס הקדים את זמנו בתחומים שונים, ורבים מרעיונותיו המובעים בספר זה מעוררים עדיין מחשבה גם בימינו.

מפקד להק אלן דיר, **תשע נשמות**, הוצאת מערכות, תל־אביב, 1960

700 שעות טיסה מבצעית במטוס קרב, 22 מטוסי אויב שהושמדו, עוד 10 שספק הושמדו ו־18 שניזוקו - הם מפתח מובן להערכה הרבה שזכה לה מחבר הספר, מפקד להק אלן דיר. זוהי אוטוביוגרפיה של טייסי קרב בימי שלום ובעיתות מלחמה. תיאור אישי של אדם שהשתתף במבצעי מטוסי קרב. מרשל האוויר הראשי, סונדרס, אמר עליו: "ספר רווי דריכות זה הוא, לדעתי, הטוב שבתיאור מערכות הקרב של בריטניה, המסופר עליידי אחד האמיצים שבטייסי הקרב שאנו מכירים". והוסיף על זה לורד דאודינג, מרשל חיל האוויר המלכותי עד 1940: "ייתכן שעיקר ערכו של הספר הוא בהיותו מסכת על הנושא גבורה".

מתוך הספר: "עוד שנייה נוספת אחת, עוצרת נשימה, המשכתי קדימה במטוס ה"ספיטפייר" הנכה שלי - ואז החילותי נופל. עד מהרה נסחף גופי במשב המדחף כשהוא נזרק, ראשו מטה, כלפי הזנב. בקושי ניתן היה להבחין באיום נורא זה, אשר חלף מעל לראשי - בטרם החילותי שוקע במהירות כלפי הקרקע. עתה - רק ידית השחרור של המצנח. אצבעות ידי הימנית גיששו בעווית לעבר שמאל חזי, עד שבאו על שכרן בתחושת המתכת הקרה שהפיגה את מבוכת הסכנה הרגעית, אשר אפתני למחשבה שמא לא אוכל למצוא את הידית. עתה משוחרר הייתי לחלוטין

מהמטוס וניתן היה למשוך בידיית השחרור. אך פתיחת מצנחי חייבת הייתה להידחות עד שאמצא מחוץ לאזור הקרב והסכנה. נשתי את המטוס בגובה של 18,000 רגל אשר בו התחולל קרב אווירי סוער ונזעם. אילו יכולתי לשלוט ברוחי ולא לפתוח את המצנח עד לגובה של 10,000 רגל, הייתי ודאי מבטיח עצמי מכדורים תועים ומתוקפנותם של טייסי קרב הונים (כיניו בזו וזעם לאנשי הצבא הגרמני בשל אכזריותם) ועדיין היה זמן בידי לאפשרויות חירום. תוך נסיקתי, כשלושים דקה קודם לכן, הבחנתי שפסגות העננים נמצאו בגובה של 8,000 רגל והחלטתי לעכב את פתיחת המצנח עד שאגיע לתוואי שמימי זה. מה שנמשך במציאות שניות מספר בלבד, נדמה לי כשעה לפני שגופי המושלך חלף במהירות בינות לשולי עננים נסחפים. בלחשי "אנא, אלוהים" משכתי בידיית השחרור. עד מהרה נפתח המצנח ונפילתי הפרועה כלפי הקרקע נבלמה לפתע, כאילו יד ענק אשר נשלחה לעברי מענן קרוב אחזה בצווארוני.

מהמג"ד גיורא איילנד עד הרמטכ"ל אהוד ברק. אף שהייתה בספר נימת ביקורת על צה"ל, הוא חולק במשך שנים למפקדי הצבא. בתקופה שבה הייתי כתב צבאי - בשנות ה־80 ובתחילת שנות ה־90 - הייתה הוצאת **מערכות** בית לכתבים הצבאיים, לפחות לרובם. לא אחת ישבתי יחד עם ראובן פדהצור ועיתונאים אחרים אצל מפקד **מערכות** אל"ם אורי דרומי במשרדו בבניין הטמפלרי בדרום הקריה (היום שרונה). עיינו בכתבי עת שונים ודיברנו על ספרים העומדים לצאת אור בהוצאת **מערכות**. לצד הוצאת הספרים הופיע כתב־העת **במה להרהורים, לערעורים ולהגות צבאית**, שהיה מקור להרחבת הידע והדעת לכתבים הצבאיים. גם אני, בעת ששימשתי דובר צה"ל, מצאתי בו במה מעולה לפרסום מאמרים מקצועיים בענייני דוברות צבאית והסברה לאומית. ברכותיי להוצאת **מערכות** ליום חגה. אני מאחל לה שתמצא את הדרך להיות רלוונטית. כך ימשיכו קציני צה"ל וקהל הקוראים בתחומי הצבא והביטחון את מורשתו של עם הספר.

בוקר אחד, בהיותי¹ כתב צבאי צעיר בעל המשמה, הזמין אותי אליו תא"ל חגי רגב, המזכיר הצבאי של שר הביטחון יצחק רבין, למשרדו שבקריה. הוא החזיק בידו מעטפה חומה גדולה, והוציא ממנה כמה עשרות עמודים מודפסים במכונת כתיבה ואמר לי: "זוהי טיוטת ספר שכתבה אם שכולה שבנה נהרג בתאונת נשק.

היא מתעקשת שהספר יצא דווקא בהוצאת **מערכות** של צה"ל. בקשתה הגיעה לשולחנו של שר הביטחון, והצעתי לו שאתן לך לקרוא את הטיוטה בדיסקרטיות ותחווה את דעתך". לקחתי איתי את המעטפה לחופשה משפחתית באילת, ובמשך כמה שעות קראתי את הספר כולו בנשימה אחת. תשובתי לשר הביטחון רבין ולמזכירו הצבאי הייתה חד־משמעית: "בשביל ספרים כאלה, יש לצה"ל את הוצאת **מערכות**". וכך פורסם בהוצאת **מערכות** ספרה של נעמי אונגר, ממייסדות קיבוץ מלכיה בגליל. הספר **לעצור את הכדור** מספר על בנה שנספה בתאונת נשק במאהל הפלוגתי. אונגר תיארה את מפגשיה עם המפקדים ברמות השונות -

¹ אבי בניהו, עיתונאי ואיש תקשורת, בעבר דובר צה"ל ומפקד גלי צה"ל.

² נעמי אונגר, **לעצור את הכדור**, מערכות, תל־אביב, 1988.

תפיסות הפעלה, פורסם מסמך "אסטרטגיית צה"ל", שעליו חתום הרמטכ"ל גדי איזנקוט - לאחר גניזת האסטרטגיה מ-2006 ונערכו ניסויים תפיסת כמו המערכה בין המלחמות (המב"ם).

כך יצאה הוצאת **מערכות** למסע אינטלקטואלי, שמטרתו לגייס מן העולם הגות רלוונטיות לדיון העכשווי בארגון. **חדשנות במלחמה ודינמיקה של מהפכות צבאיות** עוררו מודעות היסטורית לדיון על האופן שבו הצבאות משתנים - הרעיון של מהפכות בעיניים צבאיים - ועל המורכבות וריבוי הממדים (טכנולוגי, ארגוני, חברתי וכלכלי)

של המהפכות האלה. מארי, נוקס ובוט העשירו את הקורא לא רק במקרי מבחן היסטוריים מאלפים, כמו מהפכת ציי הקרב המודרניים, המהפכה בעיניים צבא באנגליה של המאה ה-14 והקשר ההדוק בין טכנולוגיות ומהפכות תעשייתיות לארגון צבאי ולתורה צבאית, אלא סיפקו מסגרת תיאורטית חיונית כמו במאמר הפותח של מארי נוקס בספרם.

העבר כפתח דבר עשה צעד נוסף ועורר דיון מכוון ומודע במנגנון ההשתנות של צבאות שפגמיו לא היו מוכרים לקורא הישראלי באותה עת. שני הספרים הבאים עסקו בדיון הזה בצה"ל. המטרה של הספר **להפציץ כדי לנצח** הייתה להביא לצה"ל את מחקרו

המפורסם של פרופ' פיפ (פורסם במקור ב-1996, ונתפס כתגובה להגות המשפיעה של ג'ון וורדן, אחד מן התיאורטיקנים החשובים בתחום הכוח האווירי בשלהי המאה ה-20) כדי לעודד בצה"ל דיון ביקורתי בנוגע למגמה הברורה של מבצעי התערה או מבצעי אש המאפיינים את צה"ל בעשורים האחרונים. תרגום הספר של שמיר כוון גם כדי לאפשר דיון איכותי יותר על מגמות ריכוז הפו"ש בצה"ל. הנה כי כן, בית ההוצאה **מערכות** לא רק קיים, אלא גם יצר ובוטע, ותורם נכסים חיוניים לליבת הדיון האינטלקטואלי בצה"ל. כמו בסיפורי הצלחה אחרים, גם כאן הסוד הוא בחיבור. פרויקט ספרי ההשתנות יצא לדרך כתוצאה של מפגש בין הארגון, תוה"ד במקרה הזה, להוצאת הספרים וכתביהעת. אנשי מחלקת תו"ל בתוה"ד, בראשות אל"ם דודי קמחי, הבינו שהוויכוח המר הניטש בין האסכולות השונות בצה"ל אינו יכול להיות מועיל בלי מסגרת אינטלקטואלית מתאימה. תא"ל (מיל) ד"ר מאיר פינקל, קודמי בתפקיד מפקד מרכז דדו, השלים את סדרת הספרים הזאת ביוזמתו להוסיף עליה את ספרו של פיפ. המפגש בין מוסד אינטלקטואלי-צבאי ובין הארגון, ועוצמת החיבור שבין השניים, הוכיחו את עצמם במיזם שאת פירותיו נקטוף עוד שנים רבות.

קל להתרפק על העבר המפואר של כתביהעת **מערכות**. זה המפעל הראשון שנעשה בעברית, שעניינו פיתוח מקצועי ורעיוני של מקצוע הלחימה. **במערכות** מתועדת מורשת הגבורה של המחותרות, של כוח המגן העברי הצעיר ושל צה"ל בראשית ימיו - גבורה, הגרסה המודפסת.

כתביהעת **מערכות** החל כצורך ביטחוני עם פרוץ מלחמת העולם השנייה. בגיליונות הראשונים שהופיעו בשנים 1939-1940 ניכרת הדחיפות - המאמרים המתורגמים של מפקדים בחזית הארץ-

ישראלית במלחמת העולם הראשונה נגד א"פ ויוול, ארציבלד מְרִי וקָרס פון קרפנשטיין נועדו להכיר לקוראים את ארץ-ישראל כזירת לחימה. ואולם, כבר בתחילת הדרך הרחיב **מערכות** את אופקו לתחומי הגות צבאית ולנושאים משיקים. כך פורסמו מאמרים של קפטן בזיל לידל הארט, של מייגור-גנרל אורד וינגייט ושל מזרחנים שונים, בהם ברנרד לואיס.

כמו במקרים אחרים, מתוך הכורח נולד דבר-מה חדש. החלה להיווצר הגות צבאית ישראלית צעירה. מחברים המוכרים עד היום פרסמו מאמרים **במערכות** - ישראל בר, זאב וילנאי, אליהו גולומב, ישראל גלילי, יצחק שדה, אלופים ורמטכ"לים בדורות השונים. גם

מנהיגים ואנשי רוח מצאו לנכון לכתוב לביטאון כוח המגן העברי - משה שרת, ברל כצנלסון, משה סנה, וכמובן דוד בן-גוריון, האב המייסד. אין זה עניין של מה בכך לקיים במשך שנים רבות מוסד הקיים לא רק מכוח האינרציה אלא גם בזכות חיוניות מתמדת ומחויבות לעניין עצמו - לצה"ל בשנים 2014-2017 פרסמה הוצאת **מערכות** סדרת ספרים המעידה על כך שכוחה עדיין במותניה. הספרים בסדרה תורגמו והוגשו לקורא העברי תוך זיהוי מדויק של הצורך הארגוני באותה עת. שלושת הראשונים שראו אור ב-2014 היו: **העבר כפתח דבר: חשיבותה של ההיסטוריה לתחום העיסוק הצבאי** (עורכים: ויליאמסון מארי וריצ'רד סינרייך); **הדינמיקה של מהפכות צבאיות** (עורכים: מקגרגור נוקס וויליאמסון מארי); **פיקוד משימה: מהותה והתפתחותה של תפיסת הפיקוד המבוזר** (מאת איתן שמיר). ב-2015 יצא לאור הספר **חדשנות במלחמה: כלי נשק, לוחמים ויצירת העולם המודרני** (מאת מקס בוט), וב-2017 ראה אור הספר **להפציץ כדי לנצח: כוח אווירי ואכיפה במלחמה** (מאת רוברט א' פיפ).

הספרים הגיעו כולם לצה"ל בתקופה חשובה בתולדותיו, שבה התקיימו דיונים פנימיים, לעיתים סוערים, בסוגיות של המשכיות מול השתנות ושמרנות מול רפורמה. בשנים האלה נעשו ניסיונות מחודשים לכתבי

¹ ערן אורטל, מפקד מרכז דדו בעת עריכת הספר.